

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра соціології та соціальної роботи

БОМБИК ОРЕСТ ЯРОСЛАВОВИЧ

**ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ:
СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

054 – СОЦІОЛОГІЯ

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня
бакалавра

Науковий керівник:
Ляшко М.М.
старший викладач

Ужгород – 2022

Реєстрація № 4

« 24 » травня 2022 р. Львів

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

[Signature] Шандор Ф.Ф. _____

« 17 » червня 2022 р.

Рецензент [Signature] Рюк Вільям Олександрович

кадр. соц. наук, доцент кафедри соціології та соц. роботи

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження міжнародної трудової міграції.....	5
1.1. Міграція та мобільність у соціологічному вимірі.....	5
1.2. Міжнародна трудова міграція як життєва стратегія.....	11
1.3. Механізми регулювання мобільності.....	17
Розділ 2. Міграційні ризики	26
2.1. Поняття ризику та міграційних ризиків	26
2.2. Соціальні ризики в умовах міжкультурної комунікації	33
Розділ 3. Міграційний аспект українського суспільства.....	42
3.1. Соціально-психологічний портрет потенційних мігрантів з України.....	42
3.2. Тенденції міжнародної трудової міграції	50
Висновки	59
Список використаних джерел.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Викликами для поглибленого дослідження міжнародної міграції та соціальних ризиків є збільшення інтенсивності міжнародних соціальних, економічних, культурних взаємодій; формування нової системи міждержавних відносин; створення глобального ринку праці; пом'якшення міграційних режимів більшості країн світу та пошуки оптимальних моделей міграційної політики держав-донорів та країн-реципієнтів. Активізація міграційних процесів посилює і створює нові формує соціально-економічні, соціально-культурні, соціально-правові та політичні ризики.

Зовнішні трудові міграції є одними з найважливіших аспектів збагачення економік та культур країни-реципієнта, і в той самий час фактором виникнення викликів різного характеру, що актуалізує необхідність дослідження міграційних процесів та ризиків із соціологічної точки зору. Отже, актуальність дослідження у практичному вимірі обумовлюється соціальними та політичними процесами сьогодення, а також інституційними потребами державних структур, які вирішують питання регуляції трудової міграції.

Теоретичні та практичні засади міжнародної трудової міграції були опрацьовані в працях науковців Е. Валерстайна, Е. Дюркгайма, Ф. Знанецького, В. Зомбарта, Г. Зіммеля, Д. Массея, Р. Парка, Е. Равенштайна, Л. Рибаківського, П. Сорокіна та ін. Різноманітні аспекти трудових міграційних процесів досліджуються та розглядаються в роботах І. Прибуткової, О. Малиновської, В. Ніколаєвського, Н. Прохоренко, М. Шульги, Б. Юськіва та ін.

Ризик як явище досліджували Н. Луман, У. Бек, Е. Гідденс, А. Шюц, Дж. Бонолі, А. Вільдавські, М. Дуглас, Г. Еспін-Андерсен, П. Розанваллон, П. Тейлор-Губі, М. Фуко, О. Яницький.

Дослідженню соціального ризику присвячені наукові праці Н. Мешавкіної, К. Новосад, Д. Станко, І. Майданика, Д. Вудс, В. Надраги, Е.

Лібанової, С. Пірожкова та ін. Розгляд наукової літератури показав, що особливі аспекти соціальних ризиків, які виникають через міграцію, не є в головному полі досліджень вчених.

Мету дослідження можна сформулювати як визначення основних тенденцій трудової міграції, соціальних ризиків трудової міграції, можливі шляхи їх уникнення та подолання, а також розгляд можливих наслідків для мігрантів, які мають досвід та тих, хто має намір щодо міграції.

Для досягнення мети були поставлені і вирішені наступні **завдання**:

- здійснити аналіз ключових підходів до вивчення міграції в соціологічному дискурсі;
- дослідити понятійний апарат концепту зовнішньої міграції (зокрема, зміст понять «мобільність», «міграція»);
- розкрити сутність міграції як результат вибору життєвої стратегії людини;
- визначити поняття та суть нових соціальних ризиків, які з'являються у процесі діяльності трудових мігрантів в іншому міжкультурному середовищі;
- розглянути основні умови щодо створення соціальних ризиків, які мають вплив на трудову діяльність мігрантів з України у приймаючих країнах;
- дати соціальні та соціально-психологічні характеристики потенційних українських трудових мігрантів;
- виявити сучасні тенденції міжнародної трудової міграції.

Об'єктом дослідження є трудова міграція як суспільне явище.

Предметом дослідження є тенденції міжнародної трудової міграції.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких поділений на відповідні підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 67 сторінок. Список використаних джерел містить 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Міграція та мобільність у соціологічному вимірі

Вивчення міграційних процесів у соціологічному дискурсі сягає середини 19 століття і залишається актуальним. Наявність більш ніж ста визначень термінів імміграції підтверджує інтерес до дослідження та його актуальність.

Ґрунтовний внесок у аналіз методів розуміння природи міграції населення зробив Л. Рибаківський, розділивши визначення міграції різними вченими на три основні групи [38].

До першої групи дослідники включили загальні положення кінця 20-го століття, які поєднували різні типи громадянської мобільності, включаючи соціальну та імміграційну. Сюди входять територіальні, промислові та професійні рухи [37-38]. Продуктом цієї парадигми є дослідження, що враховують міграційні процеси простору та суспільні рухи чи трансформації, які не залежать від змін територіального статусу.

Розглядаючи другу групу, можна сказати, що вона включає ті визначення міграції, процес яких переважно характеризується територіальним переміщенням населення в просторі або зміною місця проживання протягом відносно тривалого періоду часу.

Л. Рибаківський розрізняє поняття руху та потоку та виділяє третій набір визначень міграції, підкреслюючи, що ці поняття не є однаковими.

Великий внесок у дослідження міграції зробила дослідниця О.Маліновська, виокремивши соціальну та природну складові та розглядаючи міграцію як територіальний рух населення. Проте в рамках таких методів дослідниця О. Маліновська розглянула декілька підгруп за масштабом методу, які вивчалися лише як просторові зміщення.

Незалежно від широти методів більшість дослідників сходяться на думці, що головною ознакою, яка визначає поняття «міграція», є територіальне переміщення індивідів. При цьому будь-яка форма громадського руху, не пов'язана зі зміною геопросторового розташування, вважається незаконною [22, С. 9]. Крім того, ознаками, які формуються, є адміністративні та національні кордони, що перетинають різні рівні.

Найбільш поширене визначення Л. Рибаківського, який розглядає процес міграції як «будь-яке переміщення в просторі між окремими населеними пунктами однієї чи кількох адміністративних регіональних одиниць, зумовлене різними факторами, незалежно від регулярності та тривалості дії та мети» [38; 19].

Светлов міг би розглядати імміграцію як суспільно-географічний рух, що відбувається між різними соціальними системами і викликає зміни в цих системах. При цьому відносно ролі в процесі міграційного переміщення виділяються системи походження (донори) і призначення (реципієнти) [39, с. 20].

Соціологічні підходи до міграційних досліджень схиляються до позитивістської позиції, що пов'язано з прагненням дослідити та повно розкрити закономірності міграційних процесів об'єктивного характеру з метою оцінки та врахування будь-яких соціальних наслідків, що виникають під час міграції. процесу, та розглянути ефективність управлінських дій. У цьому підході широко використовується методологія структурного функціоналізму, що визначає роль соціальних факторів у його системно-функціональному континуумі, і багато в чому базується на теоретичних роботах Т. Парсонса [31].

Багато соціологічних підходів зосереджуються на тому, що міграційна поведінка будь-якого соціального об'єкта вивчається як продукт індивідуального вибору, який безпосередньо залежить від багатьох факторів, таких як економіка, навколишнє середовище, географія. Типовим прикладом такого підходу також може бути робота М. Тодаро [55].

Цей підхід, заснований на теорії раціонального вибору, відводить особам важливу роль у прийнятті імміграційних рішень, але не враховує вплив зовнішніх обставин на індивідуальний вибір. Найважливішою мотивацією міграційної поведінки позитивісти вважають інтереси особистості чи її соціального оточення у покращенні свого становища, у тому числі матеріального.

Серед праць, що досліджують тематику поведінки особистості, – «Польські селяни в Європі та Америці» В. Томаса та Ф. Знанецького. Автори цієї роботи розуміють соціальне життя індивіда як адаптаційний процес, у якому індивід відчуває вплив оточення і під цим впливом виробляє нові моделі поведінки. На їхню думку, у суспільстві конфліктують дві системи, одна з яких змушена пристосовуватися. Пристрій поверхневий і не зачіпає сутність особистості.

Книга Юліана Бачинського «Українська імміграція в Америці»[3] є подібною науковою працею, з якої фактично можна вирахувати розвиток українознавства про іноземну імміграцію. Хоча Ю. Бачинський не згадує у своїй роботі жодної теоретичної основи, у його роботі є багато моментів, які підтверджують ці теорії.

Теорія екології людини була запропонована Р. Парком [30] на початку 20 століття в результаті зростання інтересу соціологів до впливу індустріалізації та урбанізації на соціальну поведінку людини. Екологія людини залишається дуже впливовою в американській соціології. За словами Д. Мессі, багато вчених вважають, що деякі аспекти міграції погано розуміються екологами. По-перше, оскільки міграція розглядається як соціальна адаптація до змін внутрішньої організації населення та/або зовнішнього середовища, пояснення причин міграції можна знайти лише шляхом порівняння характеристик різних місць у системі розселення.

По-друге, деякі вчені стверджують, що адаптація є «чорним ящиком», в якому самі ефекти та ефекти невидимі. По-третє, екологію людини

критикували за її слабкий розвиток, акцентуючи увагу лише на чотирьох темах: населення, організація, навколишнє середовище та технології.

Соціологічний підхід, що схиляється до суб'єктивістської позиції, об'єднує теорії, що використовують пояснювальні парадигми. Такі підходи акцентують увагу на інтерпретації людської поведінки та індивідуальних мотивацій, наприклад, етносоціологічні підходи, які використовуються, коли кількість імміграції та їх склад, особистісні характеристики та ставлення є недостатніми. Тому що необхідно враховувати, що на міграційну поведінку індивідів впливають індивідуальні показники та соціальна група, до якої вони належать, і в межах однієї референтної групи, за нормами соціальної дії.

Досліджуючи етносоціологічний підхід, можна визначити, що він базується на теорії культури, яка визначається адаптивним підходом, як колективною формою, до природного та соціального середовища, і, на думку дослідника, новим, глибшим розумінням імміграційні механізми, традиції народу, включаючи попередній імміграційний досвід. Варто зазначити, що цей напрямок часто входить до історичних методів, тоді як він тісно пов'язаний з етнографічними методами [2, 11].

В основі цих соціологічних підходів – теорія соціальної дії в «Розумінні соціології» М. Вебера, традиційні та більш сучасні феноменологічні концепції А. Шутца, П. Бергера, Т. Лукмана та етнометодології, особливо Г. Гарфанкеля. Така інтерпретація соціальної реальності дозволяє досліджувати різні способи соціальної взаємодії в контексті контактів «місце-іммігрант», ефективно використовуючи інструменти якісних методів.

Третій соціологічний підхід включає ті, які досліджуються через призму суб'єктивного та об'єктивного, структурного та динамічного, соціального та особистісного, насамперед під поняттям міграційних мереж. Теоретичною основою цих концепцій є загальнонаукові розробки в галузі мережі, системи та капіталу, особливо концепції соціального капіталу, яку П. Бурдьє [4-5] пропонує систематично аналізувати.

Соціальні погляди на соціальний капітал визначаються особами, які соціально пов'язані з середовищем іммігрантів і мають відповідний досвід, що дійсно підвищує їхню ймовірність стати іммігрантами. Пояснення цієї гіпотези, нової формули добре розкриті в багатьох роботах Д. Мессі. Іммігрантська мережа – це набір міжособистісних стосунків, які пов'язують колишніх, нинішніх і потенційних іммігрантів один з одним через спорідненість,

В. Іонцев описав концепцію «міграційної системи» як спробу поєднання різних підходів до пояснення міграції [15]. Наприклад, трудові мігранти розглядаються не лише як носії праці та учасники виробничого процесу, а й більше уваги приділяють їхнім мікрорівневим характеристикам, мотивації до переїзду та питанням возз'єднання сім'ї.

Теорії соціальних змін (Й. Щепанський [50], П. Штомпка [48]) забезпечують основу для вивчення імміграції як аспекту однорідних соціальних взаємодій і соціальних реалій, які ведуть до соціального функціонування та соціальних структурних властивостей і, таким чином, досліджують і більше комплексне пояснення соціальної функції міграції.

Нарешті, в методології сучасного соціологічного аналізу все більше розвиваються теорії життєвості, індивідуальності та соціальної суб'єктивності. Відповідно до цієї теорії, міграція є результатом взаємодії між соціальним простором і життєвою силою, в результаті чого виникають нові потреби, які активізують індивідів та їх соціальну суб'єктивність. З цієї точки зору, міграція також є засобом оволодіння оптимальним соціальним простором для досягнення життєвої сили.

Спроба започаткувати формування нової соціологічної теорії пов'язана з працею Т. Юдіної, в якій вона висловила ідею створення нової галузі соціології – «соціології імміграції» [51]. На думку дослідників, основним аргументом, що підтверджує необхідність системного вивчення міграційного процесу з соціологічної точки зору, є те, що сучасний міграційний процес є сукупним результатом масової модернізації та

глобалізації населення, соціально-економічних, політичних, соціокультурних процесів; вони цілісно й системно характеризують динаміку суспільної життєдіяльності у всіх її проявах.

Міграція в роботі І. Валлерстайна досліджується через наслідки поділу світу з економічної точки зору та через створення та поляризацію окремих ринків праці, що розглядаються через світову систему. І. Валлерстайн пише, що оскільки наша сучасна світ-система є капіталістичною світовою економікою, її функція полягає у пріоритеті нескінченного накопичення капіталу. Останній оптимізується шляхом створення дуже широкого географічного розподілу робочої сили, яка сьогодні проникає у світ. Поділ праці вивчається через потік капіталу, праці, товарів тощо [58].

Традиція вивчення соціальної мобільності сягає працездатності Сорокіна, який фактично ввів термін і поняття, що фактично стало початком дослідження феномену соціальної мобільності.

П. Сорокін трактує соціальну мобільність як надзвичайно широке поняття, визначаючи її як «будь-яке перетворення індивіда, соціального об'єкта чи цінності, створене чи змінене діяльністю з однієї соціальної позиції до іншої» [40, С. 373].

Концепція соціальної мобільності конкретно аналізує мобільність індивідів і груп. Міграційні процеси – це також переміщення окремих осіб і груп, що допомагає провести аналогію між міграційними рухами як окремим типом людського руху та соціальною мобільністю як основною структурою.

П. Сорокін розрізняє горизонтальний і вертикальний рух. Горизонтальна мобільність визначається як перехід індивіда або соціального об'єкта з однієї соціальної групи в іншу, на тому ж рівні, що й перша соціальна група. Або, інакше кажучи, це рух всередині соціального класу. Передбачається, що горизонтальне переміщення відбувається без істотних змін соціального статусу об'єктів у вертикальному вимірі [40, С. 373-375].

Як і у самого П. Сорокіна, і в багатьох сучасних дослідженнях, територіальні переміщення вважаються прикладом бічної течії.

Традиційно дослідження соціальної мобільності зосереджувалися на вертикальній мобільності. Вертикальна соціальна мобільність відноситься до відносин, які виникають, коли індивіди або соціальні об'єкти переходять з одного соціального класу в інший. Залежно від напрямку розрізняють два види вертикального руху: висхідний (розвиток на вищий рівень) і спадний (падіння). На думку П. Сорокіна, відповідно до природної стратифікації, економічна, політична та професійна мобільність має тенденцію до зростання і зниження, тоді як інша мобільність менш важлива.

Таким чином, визначення міграції та міграційної мобільності є досить широким у соціологічному дискурсі. Незважаючи на різноманітність визначень, територіальний рух залишається фундаментальною перспективою імміграційного процесу.

1.2. Міжнародна трудова міграція як життєва стратегія

Класичні соціологічні підходи розглядають міграцію через призму мобільності населення. Як і концепцію міграції, термін мобільність населення вперше розглянув Маркс у своїй роботі, який розумів мобільність праці як одну з похідних від мобільності капіталу.

Дослідник Г. Зіммель бачить мобільність робітничого класу як одну із специфічних характеристик мобільності іноземців, а Е. Дюркгейм пропонує розглядати цю мобільність як мобільність соціальних одиниць. Поняття «масова міграція» можна побачити в працях дослідника В. Зомбарта, а в роботі соціолога Р. Парка цей термін перекладається як «міграція людей». Незважаючи на таке формулювання, класичний соціологічний підхід розглядає міграцію як форму мобільності соціальної групи.

Дослідник Е. Дюркгейм досліджує поняття «мобільності соціальних одиниць», тим самим вводячи нові соціологічні знання та демонструючи, що ослаблення таких явищ, як соціальні традиції, мало ймовірно «Інтенсивна рухливість індивідів, пов'язана з міграційними процесами, які провокують ослаблення будь-яких соціальних традицій» [9, с. 301].

Дослідження Е. Дюркгейма щодо міграції пов'язані зі специфічним набором соціальних ризиків, порушенням стосунків, порушенням традиційних структур. Прикладом є те, коли коло спілкування людини формує його поведінку і підсвідомо змушує наслідувати поведінку тих, з ким вона пов'язана, і піддаватися їхньому впливу. Протилежне можна спостерігати, коли людина в пошуках нового авторитету мігрує в інше культурне середовище, а не ті люди, які її оточували в дитинстві. У цьому випадку повага нижча, «оскільки не має нічого спільного з минулою та сучасною діяльністю» [9, С. 302]. Дослідник Е. Дюркгейм визначає термін повага як «аналогічну повагу», соціальне явище, що стимулює адаптаційні процеси. Хоча роботи Е. Дюркгейма широко відомі, сучасні дослідники їй не надають великого значення.

Послаблення соціального контролю зумовлене особливостями мегаполісів та іммігрантів, а також незалежним фактором нового покоління, що стимулює свободу та простір для інновацій. У результаті виникає органічна солідарність, яка впливає з поділу праці на ринку праці, відкидаючи факт відокремлення соціальних одиниць. Мобільність соціальних одиниць перетворює фрагментовані соціальні структури на професійні групи, засновані на ефективному розподілі праці та прагненні індивідуального добробуту. У цьому контексті міграційний процес є одним із інструментів підвищення соціальної щільності. Отже, не переселення іммігрантів породило нову систему, а ефективний поділ праці, який створив нові умови для формування моральних прав у індивідів. Основна відмінність і неоднозначність полягає в тому, що люди більш пов'язані через більшу роздільність між ними. Причина цієї розбіжності визначається через твердження, що «поділ суспільної праці протиставляє саме соціальні функції, а не індивідів» [9, с. 415], а рухливість соціальних одиниць породжую особливу концентрацію індивідів в нових структурах.

У працях В. Зомбарта на початку 20 ст. існує важливий зв'язок між процесом імміграції та процесом економічного життя в країні перебування,

оскільки мобільність населення розглядається як один із факторів, що формують «дух капіталізм». Міграція розглядається не лише як зміна місцевого середовища, а більше як культурний фактор. В. Зомбарт вивчає міграційний процес як спосіб досягнення особистих цілей і прагнень. Потенційні іммігранти бачать нову країну не як рідну землю, а як один із способів розбагатіти.

Німецький дослідник Г. Зіммель пропонує досліджувати процес міграції як аспект самопізнання, що неминуче виникає під час міграції. Соціологи висунули концепцію плаваючих іноземців: «З історичної точки зору економічної системи іноземці – це бізнесмени, а бізнесмени визначаються іншими» [42, С. 10]. Саме об'єктивність торгових потреб і суттєвість надає мігрантам «специфічність потоку». Соціолог Г. Зіммель стверджує, що «саме в об'єктивності необхідної торгівлі, якщо вона є частиною закритої групової структури, відбувається синтез близького і далекого, що формально визначає позицію інших» [42, с.10]. Погляд Г. Зіммеля відрізняється від думки Маркса, який бачить у відмові та ролі імміграції банальний фактор. Позитивні сторони імміграції знаходять своє відображення у безцінних можливостях населення, критичному аналізу справ, розумінні перспектив та інновацій.

Дослідник Е. Равенштайн розуміє міграцію як процес поглинання мігрантів приймаючою країною, що відбувається поступово і несвідомо, внаслідок чого населені пункти знелюднюються та поповнюються мігрантами з дальнього краю [58].

Закони міграції подібні до законів природи, до яких люди повинні пристосуватися. Популярним серед сучасних дослідників є вивчення міграції як процесу адаптації до природних умов, а саме кліматичної міграції, представленій дослідником Б. Майєром, де міграція – це не зміна місця проживання, а визначається як стратегія адаптації до природних умов. Зміни та нові кліматичні умови.

Посилаючись на роботи дослідника В.Ніколаєвського та автора Н.Прохоренка, «Процес міграції слід вивчати як будь-який територіальний рух у геопросторі, як структуру, не тільки механічно, але й професійно в різних галузях, і, звичайно ж, просторове розташування іммігрантів відносно просторово фіксованої структури населення» [28, С. 38-39]. Тому трудова міграція розглядається як мобільність особистого простору з метою працевлаштування та матеріального забезпечення. З цієї точки зору трудова міграція розглядається як мобілізований самоорганізуючий потенціал суспільства, що перевищує його розуміння територіальних переміщень.

Дослідження дослідниці І. Прибиткової виявило, що положення мігрантів, які працюють за межами українського населення, у соціальній ієрархії українського населення безпосередньо пов'язане з їх стратегіями життя [34; 35]. Статті про масштаби міграційних потоків із країн, що розвиваються та швидко перехідних країн, спростовують ідею міжнародної трудової міграції як стратегії адаптації через територіальну міграцію. О. Маліновська визначає імміграцію як життєву стратегію: «У суспільстві, що стрімко змінюється, з нерозвиненими фінансовими ринками, особами, які не мають доступу до кредитів для відкриття бізнесу, відсутністю страхування, більшість населення відійшла від традиційних форм зайнятості. Влада диверсифікувати ризик». Модернізація нових споживчих запитів у сукупності веде до поширення міграції як живої стратегії» [22, с. 78]. Можна зробити висновок, що процес трудової міграції є як продуктом бажання і прагнення до кращого життя, так і особливою життєвою стратегією, яка становить значний ризик для міграції.

На думку дослідниці К. Абульханової-Славської, життєва стратегія людини «ґрунтується на принципі опори на власні сили та здібності для визначення того, чи достатньо в індивіда сил для мутації та трансформації у власному житті» [1, с. 32]. Життєві стратегії базуються не на пристосуванні та пристосуванні до нових соціальних і культурних умов, а на базовій потребі самореалізації та вдосконалення, пошуку шляхів задоволення індивідуальних

життєвих потреб плаваючого населення. Це явище зумовлене гнучкістю сучасної роботи та «політичною економією невизначеності» у виробничих відносинах, у яких «застарілі стратегії життя, в які зусилля і час працівників вкладаються в навчання для досягнення статусу експерта, змушують. Це змушує його отримувати стабільний дохід від такого прибутку, який стає все абсурдним. Тому не дивно, що в сучасному суспільстві бачимо докорінний зрушення в життєвих стратегіях осіб працездатного віку із зростанням «вимушеного безробіття» та «вимушеного відпочинку» [43, с. 37]. На жаль, з такими ситуаціями часто стикаються фрілансери, безробітні та потенційні іммігранти. Життєва стратегія повинна бути основою будь-якого рішення про працевлаштування, яке пом'якшить «культурний шок» і зменшить початкову тривогу пристосування до некультурного середовища.

Дослідження життєвих стратегій безробітних свідчить про те, що «життєві стратегії визначаються як динамічні та саморегулюючі структури культурних і соціальних уявлень індивіда про шлях і траєкторію життя індивіда, які керують поведінкою людини в часі» [44, с. 44]. Визначення життєвих стратегій іммігрантів, які бажають адаптуватися до нового середовища, або досягнення ними «інноваційного характеру, стратегій професійної ресоціалізації» шляхом посилення зусиль особистості в системі перепідготовки, перепідготовки, пошуку нової роботи та соціально-трудової сфери Працевлаштування та професійна мобільність» [44, с. 46] Життєві стратегії для визначення трудової міграції мають включати такі фактори, як соціальні установки, цінності, мислення про наступні кроки та кроки, очікування від культурного середовища, наявність цілей, збереження ресурсів тощо.

Поняття «життєва стратегія» відрізняється від понять «життєва стратегія» та «стратегія поведінки», оскільки згідно з роз'ясненням, запропонованим М. Кухтою: «Життєва стратегія може базуватися на ціннісній орієнтації шляхом встановлення комплексу соціальної психології, і має стабільність, концентрацію, усвідомленість, організованість,

незалежність, реалістичність, мобільність, рівень репрезентації та інші якості, які разом із наявними інструментами визначають найкращу стратегію» [18, с. 14]. Життєві стратегії відрізняються від життєвих стратегій тим, що останні, як правило, не розуміються суб'єктом, оскільки вони засновані на встановленій ієрархії цінностей і вимагають високого ступеня рефлексії іммігрантів. Натомість стратегія поведінки індивіда є алгоритмом фактичних дій агента, які спонукають його приймати рішення. Щоб визначити, що міграція сталася через те, що була обрана життєва стратегія, потрібно діяти в межах рішення. У багатьох дослідженнях порівняльний аналіз великої кількості варіантів типів життєвих стратегій показав, що існують два ключових типи життєвих стратегій у взаємодії з навколишнім середовищем, в т.ч.

1) «Інноваційні стратегії життя» – фокусування на пошуку нових життєвих рішень, зосередження на виході за межі усталеної поведінки, способів життя та за межі «коридорів дій»;

2) Консервативні життєві стратегії – орієнтація на існуючі моделі життєвого вибору» [18, с. 18].

Інші варіанти життєвої стратегії можна розглядати через різний ступінь близькості або інноваційні стратегії та саморозвитку трудових мігрантів, а також консервативні життєві стратегії, спрямовані на адаптацію до інших культурних середовищ.

Рішення потенційних мігрантів у стані невизначеності завжди стосуються вибору, адаптації та адаптації, а також самореалізації та інновацій, що в подальшому вказуватиме на територіальні переміщення. Розгляд іммігрантів життєвих стратегій «виживання» чи стратегій «досягнення» пов'язаний з їхніми здібностями та контекстом, у якому вони проявляються. «Життєва стратегія визначається як системне формування особистості на основі необхідності пошуку найефективніших засобів самоактуалізації. Життєва стратегія є довгостроковою і виявляється у побудові життєвих перспектив, виборі самоактуалізації, самореалізації -

детермінація, особливості самоактуалізації та життєздатності особистості. Водночас ці фактори визначаються соціальними процесами, соціокультурними особливостями людського середовища» [18, с. 87]. Іммігранти соціально ефективні та самозадоволені залежно від свого професіоналізму, компетентності та успішності вибору, або, навпаки, незадоволені, але не продуктивні в суспільстві.

Тому трудова міграція є переважно продуктом вибору життєвої стратегії в межах власних можливостей, яка допомагає адаптуватися до інших умов життя або досягти успіху шляхом територіального переїзду до країни перебування. Хоча внутрішня трудова міграція може бути мотивована бажанням покращити своє фінансове становище, міжнародну трудову міграцію не можна зводити лише до матеріальних потреб. Міжнародна трудова міграція є більш відповідальним варіантом і має відповідати життєвим стратегіям і баченням майбутнього. Територіальна мобільність осіб не є ключовим фактором, що визначає міжнародну трудову міграцію. Рішення щодо трудової міграції можна охарактеризувати як успішні та спроможні чи неприйнятні, що спричиняють економічні труднощі, але й соціальні проблеми для потенційних мігрантів. Поганий вибір можна покращити, залучаючи більш відомих іммігрантів, алгоритми прийняття рішень та реальну поведінку. Соціокультурна адаптація може компенсувати неправомірні транскордонні рішення імміграцією.

Тому міжнародну трудову міграцію слід розглядати як форму мобілізації особистісного потенціалу, що впливає з вибору життєвої стратегії та поведінкових структур у невизначених умовах.

1.3. Механізми регулювання мобільності

Відповідно до словникового визначення «Соціальний механізм – сукупність прийомів, технологій, які використовуються для досягнення соціальних цілей, досягнення певних результатів, задоволення соціальних та індивідуальних потреб» [41, с. 264].

Іммігранти стикаються з особливостями функціонування загальносоціальних механізмів і специфічних механізмів соціальної мобільності. Функції цього механізму можуть виконувати різні соціальні інститути, найважливішими з яких є сімейні, освітні, військові, церковні, політичні, економічні та професійні організації.

Сім'ї впливають на початковий стан людини, а також на ймовірність і напрямок подальшого руху. Соціальний статус сім'ї є основою для «статусу належності» – сукупності характеристик, що визначаються середовищем і не контролюються індивідом. До таких ознак належать: стать, вік, національність, місце проживання та соціальне походження батьків. Але родина також відіграє важливу роль у формуванні «досяжного статусу». У сім'ї починає формуватися ціннісна орієнтація людини, яка може стати вирішальним фактором у формуванні міграційного настрою особистості.

Крім того, імміграційні вказівки можуть бути безпосередньо пов'язані з інтересами сім'ї. Оскільки національна система соціального страхування неефективна, якщо вони безробітні, домогосподарства намагаються захистити себе від ризиків неповної зайнятості та безробіття через трудову міграцію.

Освіта також відноситься до загальної механіки імміграційного руху. Багато професій і посад закриті для тих, хто не має відповідного рівня освіти. Тому в Україні особи без вищої освіти не можуть обіймати посади державних службовців, лікарів. Багато хто розуміє відносну легкість просування через школи, що пояснює приплив студентів до вищих навчальних закладів.

Проте останніми роками освіта, інтелектуальна діяльність втрачає свою роль як маркера соціального престижу та складової соціального капіталу. Про це можна судити по скороченню кількості студентів у коледжах та університетах.

Доступ до освіти є важливим фактором формування імміграційних орієнтирів на ранніх етапах імміграції та умовою успішної інтеграції в нову

соціальну систему. Бажання отримати гідну освіту – це те, що переїжджає з села в місто, з маленького містечка в столицю, в університет іншої країни. Освіта може впливати на досягнутий соціальний статус і перспективи подальшої вертикальної мобільності.

Іммігранти можуть зіткнутися з проблемами з визнанням освітніх документів. Ця процедура часто вимагає додаткової сертифікації, навіть відповідно до відповідних угод між країнами.

Військові відігравали особливо важливу роль як канал соціальної мобільності в періоди міждержавної та громадянської війни, які часто характеризувались підвищеною соціальною мобільністю. Що стосується міграції, то військові дії є причиною територіального переміщення великої кількості цивільного населення та професійного військового персоналу.

Військові відіграють широку і різноманітну виховну функцію в початковому соціальному статусі молоді. Військовослужбовці здобувають знання та навички, які полегшують їх соціальну мобільність у військовому та цивільному житті. Крім того, військова служба дає можливість перебувати в інших країнах чи регіонах. Хоча відносини військових з місцевим населенням можуть бути обмеженими, зазвичай достатньо розвинути загальне відчуття відмінностей між соціальною системою походження та місцем служби. У свою чергу, ці уявлення можуть впливати на імміграційне ставлення.

Хоча буддизм, іслам, даосизм, конфуціанство, індуїзм, іудаїзм мають замкнуту кастову природу, вони відіграють роль вертикальних каналів циркуляції в суспільстві. У періоди підвищеного та найвищого впливу вони шанували своїх послідовників не лише в організації, а й у всьому соціальному класі. За багатьма з них, виявлені на початку їхньої історії, дотримувались усі верстви суспільства, особливо нижчі класи, що давало можливість простонародженим піднятися до соціального статусу.

Особливу можливість реалізовувати імміграційні кампанії мають представники різних конфесій. У багатьох приймаючих країнах можливості

імміграції визначаються щорічними квотами, які класифікуються як привілеї. У США, наприклад, є окрема категорія візи для церковних пасторів.

Іммігрантські церкви також відіграли важливу роль в інтеграції нової соціальної системи. Навіть ті, хто звик називати себе атеїстами, можуть відчутти важливість релігійних громад у повсякденному житті іммігрантів. Церква надає соціальну допомогу іммігранту, виступаючи посередником між ним і роботодавцем, місцевою владою.

Для іммігрантів безпосередня участь у державній діяльності обмежена. Для зовнішніх іммігрантів ця участь обмежена законом. Як і в Україні, як і в будь-якій країні, державними службовцями можуть стати лише громадяни. Але це не заперечує можливості впливу імміграції на державні інституції. Зрозуміло, що лише тоді, коли іноземці мігрують на їхню територію у великих масштабах, не стільки за загальною кількістю іммігрантів, скільки за співвідношенням їх чисельності до кількості корінних, це може мати реальний вплив на національну політику.

Канали професійної мобільності для людей з особливими здібностями, високою освітою, рідкісними професіями та високими доходами прописані в законодавстві багатьох країн через квоти на в'їзд.

Відповідно до Закону України про імміграцію, до категорій іноземців та осіб без громадянства, які можуть іммігрувати за імміграційною квотою, належать: професійні спеціалісти та експерти, терміново необхідні національній економіці; іноземна валюта, конвертована в українську державу в іноземній конвертованій валюті не менше понад 1 мільйон (десять) мільйонів доларів Фізичні особи, які здійснюють іноземні інвестиції в економіку; офіційні представники сімей громадян України; особи, які були громадянами України; батьки-іммігранти, чоловіки (дружини) та їх неповнолітні діти; фізичні особи, які постійно проживають в Україні протягом трьох років з дня надання їм статусу біженців в Україні чи притулку в Україні, а також їхні батьки, чоловіки (дружини) та неповнолітні діти, які проживають разом з сім'єю.» [12, с. 50].

ЗМІ мають великий вплив на характер міграційного процесу. Громадська думка формується шляхом широкого поширення в ЗМІ інформації про позитивні чи негативні характеристики життя в інших країнах, регіонах і місцях, плюси та мінуси різних варіантів подорожей, наслідки відтоку населення та прибуття іноземців. Керівництво має великий вплив на потенційних іммігрантів, новачків, корінних громадян та їх взаємодію.

Крім перерахованих вище соціальних механізмів, існують специфічні механізми соціального тестування, які відіграють важливу роль у міграційних рухах. Серед них: візова система, прикордонний контроль, система дозволів на роботу для іноземців та особливий статус для негромадян.

По-перше, механізм поділу працює органом, який контролює доступ на територію. Межі можуть стати самостійним суспільно-історичним явищем. Якщо кордони зсунуться або зникнуть зовсім, як це часто траплялося в українській історії, сліди, які вони залишають, можуть ніколи, або принаймні не скоро, зникнути. Таким чином, у соціокультурних традиціях західної України простежуються не лише сліди перетину кордону напередодні Другої світової війни, а й сліди розпаду Австро-Угорської імперії. Ці сліди можуть характеризувати міграційні традиції краю.

Прикордонні режими істотно впливають на характер мігрантських потоків. Таким чином, кругова міграція, як правило, є територією, де транскордонна міграція є вільною або менш складною [21]. Цей вид імміграції характерний для економічних і політичних союзів, наприклад, Європейського Союзу.

Прикладом впливу прикордонних режимів на характер імміграції є кордон США та Мексики. Циркова імміграція була найпоширенішою формою мексиканської імміграції до США до 1990-х років, коли прикордонний контроль США був значно посилений, що призвело до не

меншої кількості мексиканських іммігрантів, а й до тривалого перебування в США.

Характеристики різних районів кордону також впливають на характер міграційних потоків. Через колоніалізм деякі транскордонні рухи в Азії були більше схожі на внутрішню міграцію, ніж на зовнішню міграцію, коли кордони проходили через єдиний етнічний або традиційний торговий шлях і встановлювалися колоніальною владою без урахування соціальних і політичних реалій. Прикладами є В'єтнам і Камбоджа, Афганістан і Пакистан, Малайзія та Індонезія, Бангладеш та Індія. У цих випадках кордони часто довгі, їх важко контролювати та дуже прозорі.

Важливою ознакою майже всіх глобальних міграційних потоків є незаконне перетин кордонів і нелегальне перебування на території мігрантів. Нелегальна імміграція безпосередньо пов'язана з процесом документування громадян і функціонуванням системи національних кордонів.

Насправді нелегальна імміграція пов'язана не з характером перетину кордону, а з можливістю включення в окрему суспільно-географічну систему, тобто до певного механізму соціального тестування. Ці механізми реалізуються через різні обмеження щодо дозволу на проживання (візи), працевлаштування, проживання тощо. Для більшості країн дозвіл на проживання не означає дозвіл на роботу. Насправді іммігранти можуть в'їхати в країну лише за робочою візою для отримання дозволу на тимчасове проживання. Оформлення робочої візи займає багато часу і грошей.

Можливості для отримання громадянства обмежені, що вимагає великої кількості документів. Більшість країн світу обмежують доступ до громадянства для забезпечення прав своїх громадян.

Переважна більшість трудових мігрантів з України намагалися легалізувати своє перебування та діяльність за кордоном відповідно до місцевого законодавства: 31,7% отримали дозвіл на проживання та роботу, 3,4% отримали дозвіл на проживання, 39,3% отримали тимчасову реєстрацію.

Без офіційного статусу 23,2 відсотка трудових мігрантів живуть і працюють за кордоном. [45, с. 36].

Враховуючи кількість нелегальних іммігрантів, багато дослідників вважають, що функціонування кордонів мало впливає на переміщення між країнами.

Це не є результатом імміграції та фрагментованого ринку праці, але не всі сектори відкриті для більшості іммігрантів. У науковому середовищі існує кілька моделей сегментації ринку праці:

1. ринок праці поділяється на первинний і вторинний сегменти;
2. підрозділ внутрішнього та зовнішнього відділів;
3. поділяється на формальну та неформальну складові праці [32].

Розглядаючи первинний та вторинний сектори робочої сили, можна сказати, що первинний характеризується висококваліфікованими та неосвіченими кадрами, а вторинний – навпаки, низькокваліфікованим та неосвіченим. Переважна більшість трудових мігрантів знаходять роботу на вторинному ринку праці.

Сучасна трудова міграція з України характеризується концентрацією робочої сили в окремих галузях. Так, у країнах Європи переважна більшість трудових мігрантів працює за наймом (83,6% від загальної кількості). Міграція зазнала значних трансформацій за багатьма аспектами: вид економічної діяльності громадян, форма їх зайнятості на ринку праці, рівень професіоналізму, в розрізі зайнятого населення в нашій країні та в країнах перебування в Європі. Міжнародні мігранти, як правило, заповнюють прогалини та вакансії там, де країна, яка приймає, не приваблює місцеве населення. Найпоширенішими видами економічної діяльності трудових мігрантів були будівництво (38,6% від загальної кількості) та домашня робота (16,4%) [45, с.37].

Однією з ознак негативної дискримінації мігрантів є проблема оренди, особливо в містах. Іммігранти зосереджені в окремих районах через нерівну конкуренцію за можливості орендувати доступне житло.

Особливо важливими для зовнішньої міграції є посилення в системі, до якої ви здійснюєте міграцію. Прихильники теорії міграційної мережі стверджують, що найбільш стійкі до стресу та високоосвічені мігранти спочатку походять із вищого середнього класу. Зі зростанням мереж іммігрантів, що охоплюють значну частину населення, потоки іммігрантів перестали бути вибірковими і створили цілу концепцію корінних суспільств іммігрантів.

Сучасна імміграція в Україну почалася в 1990-х роках після зняття обмежень на поїздки та глибокої системної кризи, відомої як «нова» або «четверта хвиля», що характеризується чіткими економічними характеристиками, високою часткою високоосвічених людей та активною участю жінок. , різні географічні райони призначення. Основну масу «четвертої хвилі» становили так звані робітники, тобто українці, які виїжджали на роботу за кордон [23].

Розгортання нової хвилі трудових мігрантів з України, спонтанна солідарність, потреба в спілкуванні, обмежені мовні навички, спільні труднощі в адаптації та інтеграції в новому середовищі є мотивацією для створення власної організації.

Поступово ці об'єднання утворювалися в громадських організаціях українських іммігрантів у країні їхнього проживання. За словами О.Маліновської, лише з початку 2000-х років кількість громадських організацій «четвертої хвилі» почала стрімко зростати. Нині кількість організацій українських мігрантів в Іспанії досягає 25. В Греції зареєстровано 4 організації українців [23].

Українські іммігрантські організації активно займаються соціальною роботою: консультують юристів, психологів, допомагають у пошуку житла та роботи (зазвичай місцеві роботодавці просять знайти працівників чи мешканців), надають матеріальну допомогу співвітчизникам, які опинилися у складних життєвих обставинах, субсидують транспортування хворих до рідного міста. або мертві. Найважливішим напрямком роботи МОМ є освіта.

Українські іммігранти ведуть суботні та недільні школи, а в деяких є відкриті групи для дітей. Важливу роль відіграють і власні ЗМІ.

Таким чином, в умовах обмеженого використання традиційних механізмів соціальної мобільності в країнах-реципієнтах багато функцій таких механізмів беруть на себе іммігрантські спільноти, яскравим прикладом такої спільноти є Українська асоціація трудових мігрантів.

Тому важливими елементами іммігрантських рухів є не лише функції традиційних висхідних/спадних механізмів, а й специфічні механізми соціального тестування, відбору та розподілу всередині різних соціальних класів. Візова система, прикордонний контроль, система дозволів на роботу для іноземців та особливий статус негромадян кардинально змінюють соціальний статус громадян. З одного боку, особистість іноземця обмежує доступ до деяких ресурсів нової суспільно-географічної системи, а з іншого, стає важливою частиною його ідентичності.

РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНІ РИЗИКИ

2.1. Поняття ризику та міграційних ризиків

Поняття ризику вивчають різні дисципліни, але, незважаючи на популярність терміна, концептуалізація поняття ризику не отримала достатнього визнання в соціологічному дискурсі. За Н. Яницьким, концептуалізація терміну відбувається в сферах «реальності» та «соціокультурного» соціологічного теоретизування [53]. Поняття небезпеки чи шкоди, розрахунок ймовірності ризику та розрахунок його наслідків є ключовими ознаками реалістичного підходу. Поняття ризику в першу чергу вивчається як об'єктивне явище і через призму можливої загрози чи шкоди для особи.

Ігнорування впливу та залежності соціальних факторів є основною вадою традиційних визначень ризику. Критика дисциплін соціології розглядає підхід до концептуалізації концепцій ризику як «суспільство ризику» в теорії Е. Гідденса та В. Бека, «обчислювальну раціональність» та «культурний символізм» у М. Фуко.

Одним із підходів, широко використовуваних у дослідженні концепції ризику соціалізації в популяціях іммігрантів та реципієнтів, є парадигма культурних знаків, яка зосереджується на відносинах між «Я» та «Іншим».

Якщо розглядати теорію ризику, то можна з упевненістю сказати, що без неї суспільство не може жити, за цим принципом формується міжкультурний діалог. У сучасних реаліях ми можемо спостерігати різноманітні процеси, що виключають традиційні методи, а також процеси, які збільшують небезпеку та ризики, які створює індивідуалізація. Національні кордони насправді не є рятівним колом від широкомасштабних загроз, які не пов'язані з небезпеками та ризиками, які дозволяють людям приймати власні рішення. Такі проблеми, як швидка та надмірна міжнародна

міграція, є можливими глобальними ризиками, які неминучі і можуть бути пов'язані.

В. Бек вважає, що незворотність крайніх форм індивідуалізації є результатом підвищення рівня індустріалізації та модернізації. Тенденція до індивідуації як соціального явища виявлялася в різні періоди, наприклад, у класичній соціології М. Вебер вважав, що проблема є проявом духовного протестантського аскетизму, тоді як дослідник К. Призм розглядав це питання підкорених людей. Персоналізація створює загрози та ризики для внутрішніх процесів і зводиться до потрібної персоналізації: створення нового соціального контролю та інтеграція/реінтеграція; звільнення від існуючих історичних і соціальних норм; внаслідок втрати традиційного відчуття стабільності аспект розчарування [14, с. 189]. Ця потрібна персоналізація стає центром нових ризиків і небезпек. Ключова небезпека - формування нових особистостей.

«Суспільство ризику» створює для особистості непорозуміння та соціальні труднощі, змушуючи її постійно аналізувати можливі ризики та запобігати різноманітним несприятливим ситуаціям. Індивідуація не виключає міжкультурного діалогу, де виникають соціальні труднощі, але створює ризиковані та нелінійні уявлення про соціальне середовище.

Роль спостерігача є ключовою складовою вивчення сучасних концепцій ризику, які поділяються на кілька типів. Перший тип можна визначити як такий, який зосереджений на реалізації рішень безпеки, де володіння інформацією відіграє важливу роль. Якщо інформація про перебіг подій максимально повна і доступна, спостерігач вважає рішення безпечним. Другий тип спостерігача характеризується трансляцією та передачею знань та інформації іншим. Автор Н. Луманн розділяє поняття безпеки та координує перший і другий типи спостерігачів. "Недостатня впевненість у майбутніх бідах є одним із наслідків наших власних рішень, оскільки ця можлива шкода вивчається. Або фактор шкоди є поверхневим і пов'язаний з навколишнім середовищем" [19, с. 150]. Таким чином, поняття ризику точно

вивчається як продукт рішень, прийнятих особами, які мають намір мігрувати, а під загрозою ми маємо на увазі, що не залежить від прийнятих рішень мігранта. Як висновок можна стверджувати, що поняття «надійності/ризик» і «небезпеки/ризик» мають абсолютно різний характер.

Розмежування ризику та небезпеки є значним наслідком тенденції традиційних суспільств зосереджуватися на безпеці, а не на ризику. У той же час сучасні суспільства зосереджуються на використанні можливостей, а не на уникненні небезпек, які, швидше за все, досягнуть успіху, оскільки є продуктом особистого вибору.

Дослідник А. Шутц вивчає важливість ризику для життєвих шансів іммігрантів і розглядає їх як соціальний тип «іноземця», який визначає дорослу людину цього століття, намагаючись отримати схвалення чи принаймні повагу свого оточення. Знання та розуміння всіх ризиків і можливостей дуже важливо для тих, хто має потенційні імміграційні наміри.

Не випадково дослідник А. Шутц використовує терміни ризик і можливість як сумісні поняття. Ці поняття мають альтернативні риси та ідентичні, оскільки загальним знаменником є спрямованість на досягнення результатів. За словами Шутца, зниження рівня ризику пов'язане з збільшенням можливостей, тому, коли ця можливість збільшується, з'являється можливість познайомитися з іншою людиною. «Щоб ризикувати і використовувати можливості, ми плануємо дію, яка є результатом ключової невизначеності очікуваного продукту взаємодії» [49, с. 34]. Тому саме через суб'єктивне мислення індивідів ризику створюють можливості для іммігрантів.

Культурні відмінності є однією з перешкод для трудових мігрантів. Невизначеність щодо того, що може піти не так, заважає прийнятим усвідомленим рішенням щодо трудової міграції та створює соціальні ризики, які можуть спричинити серйозні втрати та розчарування. Більшість іммігрантів розуміють культурні зв'язки як соціальне схвалення або терпимість.

Нижче наведені ризики, пов'язані з розумінням мігрантами культурних моделей країни перебування:

1. Зрозуміти відчуженість іммігрантів від їхніх соціальних і культурних традицій;
2. Через когнітивний аспект суттєво знижено спілкування, відсутній акцент на емоційному вираженні, використання діалектів, різноманітних ідіом та жаргону, нехарактерних для іммігрантів;
3. Іммігранти намагаються інтерпретувати дисонансні нові системи знань, які вони здобувають у некультурних сферах, і перевести їх у цілісні системи на основі їх уявлень про відповідний світ, враховуючи моменти, що відбуваються в житті індивіда;
4. Ігнорувати вимоги сімейного оточення щодо низької лояльності та вдячності;
5. Самоідентичність у новому соціальному колі неправильна, а розуміння індивідом власного розвитку в країні перебування неправильне;
6. Розглядати некритичне сприйняття імміграції як ключовий фактор побудови стосунків з новими соціальними групами;
7. Підвищити ризик послаблення зв'язків з місцевими групами і навпаки для побудови стосунків з нерідними групами.

Неможливість ідентифікувати окремих осіб і типові ризики нерідних груп створює ризики, з якими можуть зіткнутися мігранти. Через це особи, які готуються до міграції, конструюють соціальні погляди за допомогою таких понять, як «псевдо-близькість», «псевдоанонімність» і «псевдотипологія». Іммігранти в гіпотетичному середовищі мають труднощі з встановленням культурного діалогу, а приймаючі суспільства мають труднощі з очікуванням типових відповідей від незнайомих, що призводить до різних загроз і непорозумінь. Набуття комунікативних навичок та пізнання їхньої спадщини в некультурному середовищі збільшує шанси іммігрантів адаптуватися, що не цілком досяжно.

Якщо розглядати ризики на макрорівні, то вони розглядаються як очевидний продукт відсутності таких понять, як безпека і свобода. Однією з точок зору на іноземну трудову міграцію є розгляд показників відкритості соціально-економічної структури та каналів розвитку. Вільний рух працівників разом із вільним рухом капіталу є основною одиницею вільного ринку та ознакою його розвитку та досконалості. Сучасна реальність була б неможлива без присутності іммігрантів і певної концентрації працівників у районах, де значною мірою зосереджено капітал і зростає держава. У межах ЄС робочий клас може вільно пересуватися, діє безвізова система. Ця свобода пересування гарантує недискримінацію у сфері зайнятості, умов праці та оплати праці в присутності європейських громадян. Трудящі-мігранти мають право вільно пересуватися та залишатися в європейських країнах перебування, щоб знайти гідні умови праці.

Програма розвитку ООН (ПРООН) визнала, що надмірна міжнародна міграція є однією з глобальних загроз безпеці нашого часу. «Справжні загрози безпеці людей у наступному столітті будуть спричинені більше діями мільйонів, ніж агресією кількох держав. Ці загрози будуть мати різні форми:

- неконтрольоване зростання населення;
- відмінності економічних можливостей;
- надмірна міжнародна міграція;
- деградація навколишнього середовища;
- виробництво та незаконний обіг наркотиків;
- міжнародний тероризм.

На благо всіх народів необхідно обрати нові форми співпраці, щоб протистояти цим новим загрозам глобальній безпеці людини (і іншим, якщо такі є)» [59, с. 34].

Дослідник К. Я. Новосад стверджує, що розмежування поняття ризику та поняття небезпеки дає змогу усунути раціональну та класичну структуру поняття ризику. На жаль, враховуючи умови асиміляційної стратегії, не можна включати права міжнародних мігрантів як об'єктивну складову.

Іммігранти мають можливість отримати цю об'єктивність при прийнятті норм і правил суспільства країни перебування, але в цьому випадку вони повинні належати до першокласних спостерігачів, лояльних до звичаїв і звичок країни перебування. Прагнення іммігрантів покращити своє життя жителі країни перебування розглядають як одну із загроз існуючим традиціям і культурним нормам [26, с.128].

Розгляд іммігрантів як важливу групу ризику в цій галузі є значною перешкодою для дослідження ризику, оскільки набагато легше вивчати іммігрантів як групу ризику, ніж вивчати ризикові ситуації, в яких вони опинилися. Дослідження в групах ризику – це насамперед розгляд соціальної шкоди, але поділ ризику та шкоди майже повністю виключено через спрямованість дослідження. Дослідження цих груп має ґрунтуватися на тому, що соціальна небезпека створюється не власним вибором іммігранта, а традиціями країни походження іммігранта.

Політика країн ЄС зосереджена на впливі на потік мігрантів та допомозі їм інтегруватися в суспільство країни перебування. Результатом такої політики є підвищений ризик між громадянами суспільства країни перебування та потенційними іммігрантами. Релігійний екстремізм і фундаменталізм є великою нагородою за невдалі спроби налагодити міжкультурну комунікацію та майбутні зв'язки.

У випадку короткострокової та довгострокової міграції існують різні специфічні ризики: у разі несистематичних та позапланових поїздок ризику часто пов'язані з невідповідністю зусиль і грошей, витрачених на міграцію, і матеріальних результатів.

Довгострокові подорожі несуть в собі більш далекосяжні ризики та негативні наслідки для мігрантів, наприклад, суттєве зниження зв'язків із сім'єю та друзями; ризик втрати професійної компетенції, а також навичок спілкування, необхідних для спілкування в рідній країні; соціальна маргіналізація, створення фальшивих особистих образів та спотворених ідентичностей. Проте неминучим у цих ситуаціях є ризик, пов'язаний із

гідною заробітною платою, умовами праці, охороною праці, правом на відпочинок тощо.

Соціальні ризики, пов'язані з українською трудовою міграцією, різноманітні і їх можна розглядати з культурних, економічних, правових, політичних та інших аспектів.

Розглядаючи ризик трудової міграції з соціокультурної точки зору, можна виділити наступне:

- нетерпимість та негативне ставлення до імміграції, розвиток ксенофобії серед корінних народів;
- постійна депривація через жорстку конкуренцію з боку приймаючого населення;
- недостатня культурна обізнаність і знання культури, що створює проблеми для іммігрантів;
- мігранти маргіналізовані;
- ослаблення соціальних зв'язків з близькими соціальними колами в країні походження іммігранта.

Проблеми та ризики, пов'язані із заробітною платою:

- втрата задоволення від соціальних функцій, які виконує сім'я;
- неконкурентоспроможна заробітна плата та важкі умови праці;
- імміграція не поповнює державний бюджет та соціальні фонди;
- недостатня кількість робочої сили на ринку праці, відтік населення з вищою освітою;
- трудящі-мігранти, які змінюють професію, втрачають професійні навички.

Що стосується ризиків, які виникають у соціальній та правовій сферах імміграції, то можна виділити наступні моменти:

- торгівля людьми, сексуальна експлуатація, ризик нелегального працевлаштування, трудове рабство та порушення індивідуальних трудових прав;

- одним із ризиків є масова нестабільність та відсутність довгострокової гарантії зайнятості для трудових мігрантів, а також зростання соціальної напруги серед громадян-іммігрантів.

Ризиками міжнародної міграції в соціально-політичній сфері є:

- суттєво ослаблено громадянство іммігрантів і зросла лояльність до рідної країни;
- можливість для іммігрантів отримати громадянство в країні перебування та взяти на себе особливі обов'язки, які становлять загрозу національній безпеці країни походження (наприклад, вільний доступ до державних таємниць, посади державної служби, членство в політичних партіях тощо).

2.2. Соціальні ризики в умовах міжкультурної комунікації

Найбільш точні докази концепції соціального ризику дає робота Н. Мешавкіної. На її думку, «соціальний ризик» – це життя індивіда по відношенню до соціальної ситуації, яка негативно впливає на її статус, що виявляється у погіршенні рівня та якості життя» [24, с. 10]. Крізь ніщо Призма наслідки аналізує визначення соціального ризику, що дозволяє авторам розглядати соціальні явища та вимірювати їх, щоб віднести їх до категорії соціального ризику.

До цієї групи соціальних ризиків, крім вимушеної міграції та безробіття, належать:

- злочинність;
- маргіналізовані;
- низький рівень життя та значні відмінності в рівнях доходів;
- низький потенціал адаптації населення;
- дезадаптивний.

Вчений Д. Станко дійшов висновку, що соціальний ризик пов'язаний з ідеєю економічної безпеки, і запропонував розглядати соціальний ризик як особисту безпеку в контексті економіки (вузько) і добробуту (широко) [26].

Економічна безпека розуміється як прояв щастя, віри людини в свою здатність забезпечити особисті життєві потреби та уявлення про майбутнє. Почуття безпеки, особистий досвід та соціальне походження людини безпосередньо пов'язані із соціальним ризиком та економічною безпекою.

I. Майданик виділив такі основні види ризику:

- щодо пошуку та забезпечення роботою громадян;
- ризик порушення прав людини;
- психосоціальні ризики, пов'язані з погіршенням сімейного спорідненості, недостатністю інформаційного потоку;
- пов'язані із забезпеченням роботою іммігрантів через ненормальний рівень заробітної плати та незадовільні умови.

До ризиків, пов'язаних із порушенням прав людини, I. Майданик відносить торгівлю людьми та жорстоке поводження з трудовими мігрантами, тобто прояви неповаги до честі та гідності [20, с. 8].

На думку В.Надраги, соціальний ризик характеризується як проблемами прийняття рішень, так і проблемами відбору.

Об'єктивні умови ризику включають:

- Підозрілість і нерішучість;
- необхідний пошук і вибір альтернатив;
- Здатність аналізувати можливі результати відбору.

Розглядаючи трактування соціального ризику, необхідно виключити несприятливе середовище та складні процеси людської діяльності. Соціальні ризики – це реакція трудових мігрантів на загрози та перешкоди, які вони планують подолати. Л. Забелін вважає, що під соціальним ризиком слід розуміти небезпеки та перешкоди, викликані швидким старінням, нещасними випадками на виробництві, професійними захворюваннями, зростанням захворюваності, безробіття, смертності та інвалідності.

Міжнародна організація праці використовує подібне визначення соціального ризику, наголошуючи на ситуаціях, у яких люди з бажанням і

фізичною здатністю працювати не можуть отримати роботу чи отримати зарплату [27].

Норми міжнародних конвенцій відіграють ключову роль у розумінні та класифікації соціальних ризиків міжнародних трудових мігрантів. Відповідно до Конвенції МОП та Європейського кодексу соціального забезпечення соціальні ризики поділяються на традиційні та нетрадиційні.

Традиційні соціальні ризики включають:

- ризик зменшення або втраченої вигоди внаслідок хвороби, виробничого каліцтва або професійного захворювання;
- ризик зменшення або втрати доходу внаслідок: виховання дітей, вагітності та пологів, втрати годувальника;
- ризик зниження або втрати доходу через інвалідність та безробіття.

До нетрадиційних соціальних ризиків належать:

- перелік умов життя, які порушують нормальне життя людини, і тих, які не можна подолати самотійно;
- у європейських країнах може включати матеріальну допомогу матерям під час припинення навчання, догляд за хворими дітьми та батьками; неналежну допомогу сім'ям з дітьми, виховання та навчання дітей; відсутність коштів на будівництво та утримання житла; складні обставини життя [36, с. 403].

У процесі розвитку постіндустріального простору соціальна трансформація є рушійною силою появи «нових соціальних ризиків».

У результаті постіндустріального способу організації економіки з'явилися нові можливості, а саме: професійні та трудові форми, які породили дискусію між професійним і нетехнічним. Нові соціальні ризики є наслідком трансформації економіки із сфери виробництва у сферу послуг, а також результатом появи нових «квазікласів» та «нестабільних людей». «Індустріальне суспільство характеризується конфліктом між капіталом і працею, а головною соціальною складністю є конфлікт між некомпетентністю та професіоналізмом» [16, С. 76].

П. Тейлор-Губі (Peter Taylor-Gooby) [54], Г. Еспін-Андерсен (Esping-Andersen G.), Дж. Бонолі (Bonoli G.), П. Розанваллон (Rosanvallon P.) вперше в наукову спільноту виносяться нові проблеми соціального ризику. Проблема формування соціальної держави в розвинених країнах Європейського Союзу стала публічною базовою платформою для її аналізу. За Еспіном-Андерсеном, цей стан характеризується низьким ступенем деоб'єктивації. Натомість Ф. Каслс та Д. Мітчелл стверджують, що цей стан спочатку характеризується відносно низькими соціальними витратами та непридатністю інструментів вирівнювання в соціальній політиці. Дж. Бонолі вважає, що низька частка соціальних витрат є фундаментальним принципом соціальної держави. Підсумовуючи, однак, спільна риса держав добробуту часто полягає в тому, що соціальні ризики повністю компенсуються для груп, задіяних у виробництві, тоді як інші покладаються на соціальну підтримку.

У процесі переходу до постіндустріального суспільства розвиток деяких державних послуг є досить проблематичним, і це є головною метою «ліберальної соціальної держави». Труднощі в наданні соціальних послуг впливають на багато політичних аспектів, включаючи питання економічної структури та концепції справедливих відносин між особою та громадою в цілому. У цьому контексті надмірна міжнародна міграція стала важливою проблемою, з якою стикаються розвинені країни. Ідея створення «ліберальної держави добробуту» стає ще більш проблематичною, якщо не розглядати взаємозв'язок між справедливими відносинами та міжнародною міграцією.

Вчений П. Тейлор-Губі і засновник ідеї соціального ризику в державі добробуту каже, що вивчення соціального ризику є важливим фактором цих чотирьох сучасних соціально-економічних процесів. По-перше, є бажання направити низькокваліфіковані робочі місця в країни з нижчою заробітною платою. Технологічний прорив у виробництві зменшив частку некомпетентних робочих місць і є фактором розширення міжнародної конкуренції та міграції робочої сили. Пан Тейлор-Губі припустив, що це може посилити зв'язок між освітою та працевлаштуванням. Аналіз

дослідження Європейської групи домогосподарств показав, що «люди з базовим рівнем освіти мають майже в п'ять разів вищий ризик довгострокової бідності порівняно з тими, хто вступає до університету» [54, с. 3].

По-друге, підвищення економічної активності жінок водночас із занепадом чоловіків є одним із глобальних процесів, що впливають на нові соціальні ризики. Наприклад, у Великобританії за останні три десятиліття 20-го століття зайнятість чоловіків скоротилася на 11% (з 89% у 1970 році до 78% у 2001 році), тоді як зайнятість жінок зросла на 16% (45% до 61%). Згідно з базою даних соціальних видатків, у Великобританії працюють 77,6% чоловіків і 68,0% жінок. Варто зазначити, що середній рівень зайнятості чоловіків у ЄС значно нижчий, ніж у Великобританії – 70,8% [60].

Отже, нові соціальні ризики є нагальною проблемою для розвинутих країн та країн, що розвиваються.

Старіння країни є третім процесом із сильним впливом на нові соціальні ризики, що впливає на витрати на соціальну підтримку, медичні послуги та пенсійну систему. Населення ЄС старше 65 років становить 18,4%. У світі країнами з найбільшою часткою людей похилого віку (старше 65 років) є Японія – 25,1%, Німеччина – 21,4%, Італія – 21,3%, Фінляндія – 19,9% [24]. Прогнозується, що між 2000 і 2030 роками співвідношення населення старше 65 років до населення працездатного віку в Європі зросте на 73% [26]. Збільшення частки літніх людей у населенні розвинених країн призвело до сплеску послуг з догляду за людьми похилого віку. Ці послуги надають трудові мігранти з інших менш розвинених країн. Послуги мобільного догляду за людьми похилого віку вимагають мінімальної відстані або спільного проживання з ними.

Згідно з дослідженням, П. Тейлор-Губі звинуватив у кризі соціальний захист та пенсійну систему. Це стосується не тільки ризику трудових мігрантів, які обслуговують людей похилого віку, а й ризику відсутності пенсій з недержавних пенсійних фондів. Перехід соціальних послуг до

приватного сектору в основному спрямований на соціальний захист найбільш уразливих груп.

Пан Еспін-Андерсен запропонував розділити нові соціальні ризики між ринками, домогосподарствами та державою. Незалежність особистості тоді гарантується сім'єю, і лише тоді, коли потенціал сім'ї майже вичерпаний, держава впливає на приватне життя своїх громадян.

З іншого боку, обрана модель передбачає наявність міцної традиційної сім'ї, що є складною вимогою з точки зору сучасного суспільства. На жаль, трудові мігранти не мають доступу до соціальної підтримки та захисту своїх сімей. Крім того, цю закономірність підкріплюють такі явища: циркулярна міграція, позитивні взаємодії між мігрантами та їхніми сім'ями та транснаціональні сім'ї.

З точки зору українського дослідника імміграції Б. Юськіва, в умовах світової економічної трансформації та глобалізації «ліберальна соціальна держава» завдала сильного удару по системі соціального забезпечення. «Нові соціальні ризики стали викликами для соціальної держави, оскільки в минулому вони були або невизнані, недостатньо широкі, або виходили за межі можливостей держави, наприклад, з ідеологічних причин. Потім виникли відмінності в державі добробуту. Розуміння, основною мінімальною функцією якого є мінімізувати або перерозподіляти ризики для людини. Деякі поточні ризики мали місце в минулому: старість, допомога по безробіттю, проблеми зі здоров'ям, безпека праці тощо. Однак у постіндустріальних та глобалізованих суспільствах ризик змінився за формою» [52, с. 112]. Коли держава гарантує низький рівень захисту громадян у правовому секторі, виникають нові ризики, перш за все.

Однією з головних проблем і проблем розвинених країн і держав загального добробуту є процес інтеграції іммігрантів, оскільки ці процеси мають бути незалежними та гарантувати прибутковість громадян-іммігрантів. Робота трудових мігрантів, які вміють визначити власні соціальні ризики, є більш прибутковими.

Цікавим є погляд дослідника Д. Вудса на соціальний ризик, який приходить до висновку, що процес трудової міграції створює можливі труднощі для розвитку країни перебування, беручи до уваги такі теорії, як теорія перспектив соціальної згуртованості та теорія мультикультуралізму. По-перше, з кінця 20 століття потік іммігрантів до розвинених країн ЄС став інтенсивнішим: понад 3 мільйони легальних іммігрантів з ЄС щороку мають довгострокові потоки, а в короткостроковій перспективі є феномен нелегального в'їзду міжнародних трудових іммігрантів. Вудс зазначив, що відстежити цей міграційний потік справді важко. Крім того, процес інтеграції іммігрантів на ринок праці не можна вважати ефективним, оскільки низький рівень успішності та складність контролю змушують країни вдаватися до процесу відбору іммігрантів. Такі процеси провокують інші небезпеки та загрози, адже обмеження дозволу на працю при високому попиті на неї є ризикованим нерегульованим переміщенням осіб, що мігрують [57, с. 17]. Отже, держави загального добробуту повинні залишатися відкритими та результати їх міграційного контролю не можуть бути повністю передбачуваними.

Як ми бачили, з огляду на економічні чинники, проблема етнічної ідентичності іммігрантів знаходиться в центрі проблем ЄС. Цю роботу представив норвезький дослідник Т. Еріксен. За результатами його роботи, конфлікт змісту серед сучасних народів притягує ідентичність як ресурс як політичний ресурс. Люди в міжетнічних конфліктах є учасниками боротьби за дефіцитні ресурси. Таким чином, основні переваги та цінності ідентичності втілені в інструментах сучасної капіталістичної боротьби. Але зрозуміло, що не всі беруть участь у цьому змаганні за ресурси в приймаючій країні, оскільки деякі можуть відкласти матеріальний комфорт і натхнення для ресурсів. Тому факт міжнаціональної боротьби не є випадковим, що загострення проблеми відбувається на етапі придбання таких ресурсів, як власність, влада, освіта тощо.

Оскільки дефіцит зник, конкуренція за ресурси втратила сенс і стала зайвою з точки зору національної ідентичності в сучасному суспільстві. Підвищення ролі економічних та адміністративних чинників у соціальній структурі перетворює національну ідентичність на надмірний процес соціалізації. Основною метою ідентифікації іммігрантів є доступ до державних та адміністративних ресурсів, але цього можна досягти за допомогою наявної освіти або навчання.

Поява нових соціальних ризиків виходить за рамки розгляду конфлікту між капіталом і працею, характерного для індустріального суспільства. Суть нового соціального ризику випливає з конфлікту між професіоналізацією та некомпетентністю працівників. Іммігрантам загрожують також сумніви в професіоналізмі країн-реципієнтів.

Через невизначеність та брак інформації трудові мігранти дуже стурбовані рівнем своїх здібностей, що впливає не лише на професійний склад, а й на міжкультурне спілкування. Однією з перешкод на шляху спілкування іммігрантів є небезпека та ризик відсутності міжкультурної компетенції та знань. Вони, швидше за все, зрозуміють і відчують основну потребу в ідентичності в новій країні та потребу пристосуватися до нових умов життя.

Таким чином, можна розрізнити такі категорії соціальних ризиків, з якими стикаються іммігранти: інформативні та ті, які розглядаються через особистий ризик матеріальних проблем іммігранта. Соціальні ризики, за допомогою інформаційних міркувань, можна розрізнити між ризиками, що виникають через релевантність індивідуальних систем знань, і соціальними ризиками, які не повністю визначені, характерні для постіндустріального віку. суспільства. Якщо розглядати об'єктивні умови соціального ризику, то можна виявити осіб з певною невизначеністю, розглянути альтернативні шляхи та можливість зниження рівня ризику, ризик, що характеризується низькою поінформованістю про зайнятість іммігрантів. Спочатку ці ризики є

перешкодою, але згодом вони можуть стати загрозами, яких згодом буде складніше уникнути.

РОЗДІЛ 3.

МІГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Соціально-психологічний портрет потенційних мігрантів з України

Наміри українського суспільства щодо імміграції визначаються однією із складових імміграційних настроїв, яка вимірюється кількісними та якісними методами дослідження. Підвищується готовність громадян України до іноземної трудової міграції через економічні та соціальні чинники. Згідно з моніторинговим звітом Інституту соціології НАН України, 14,6% респондентів планували виїхати з рідного міста на роботу за кордон у 2018 році, що більш ніж вдвічі більше, ніж у 2012 році. Психологічні портрети іммігрантів: їх типові соціальні та психосоціальні характеристики є надзвичайно важливими для з'ясування мотивів і причин імміграційного процесу в Україні.

Серед тих, хто планує виїхати за кордон для трудової міграції, жінки становлять меншу частку – 43%, не суттєво відрізняються від чоловіків (57%). За віком найбільш підготовленою до міграції є група 18-29 років, яка становить 35% від загальної кількості респондентів. Безсумнівно, що зосередженість молоді на трудовій міграції є серйозною загрозою для якості людського капіталу та масового відтоку мізків у найближчі роки. У міру зростання друга група становить від 30 до 39 років, тобто 27% респондентів, готових до міграції. Майже кожен п'ятий майбутній іммігрант має вік від 40 до 49 років, або 18 відсотків. Цікавим фактом є те, що вдвічі більше громадян мають намір залишити роботу, ніж вони мають намір залишитися в Україні. Кількість потенційних іммігрантів зменшувалася з віком громадян: 2,8% респондентів у віці 60-69 років і лише 1,4% серед 70 років.

Таблиця 3.1.

Розподіл українців за віком, які готові у найближчий рік мігрувати з метою заробітків, у відсотках за 2017 р. [46]

Намір щодо виїзду	18-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 і більше років	Разом
Так	35,2	26,9	18,0	15,7	2,8	1,4	100,0
Ні	19,0	20,2	15,6	20,9	14,5	9,8	100,0

Аналізуючи таблицю, можна зробити висновок, що понад 80% людей, які будуть мігрувати, – це особи віком до 50 років, які є основною частиною робочої сили.

При розгляді психосоціального профілю іммігранта однією з основних особливостей є врахування рівня його освіти. Адже на рівень соціальної мобільності впливає рівень освіти: чим більш обізнана людина, тим легше їй адаптуватися та орієнтуватися в суспільстві. Не менш важливим є рівень знання англійської та інших іноземних мов, що допомагає іммігрантам швидше та легше адаптуватися до нового соціокультурного середовища. Існує також прямий зв'язок між рівнем освіти людини та її професійною компетентністю, що викликає серйозне занепокоєння потенційних майбутніх роботодавців.

Беручи до уваги результати розподілу освітніх досягнень населення мігрантів у майбутньому, можна зробити висновок, що воно дещо відрізняється від групи, яка не має наміру мігрувати (рис. 3.1). Серед потенційного плаваючого населення найбільшу частку займає населення із середньою спеціальною освітою, яке становить 44% від загальної чисельності населення. Другою за чисельністю категорією були респонденти з неповною

та повною вищою освітою – 5,8% та 32,1% відповідно.

Рис.3.1 Розподіл українців за рівнем освіти, які готові у найближчий рік мігрувати з метою заробітків, у відсотках за 2017 р.

Виходячи з наведених даних, для формування соціально-психологічного портрету потенційної мігрантської популяції можна стверджувати, що більшість респондентів, які мають намір вийти на роботу, мають освітньо-професійні можливості. Це потенційно загрозливий і тривожний сигнал про відтік мізків та втрати інтелектуального потенціалу з України, а також про відсутність професійних навичок та освіти через іммігрантів, оскільки більшість із них працюють за непрофесійними професіями. Найпопулярнішими є там, де найменший попит на професії, не дуже цікаві та привабливі для аборигенів. Претенденти на престижні професії серед громадян країни перебування. Як підсумок, Україна неефективно працює над інтелектуальним збагаченням населення, а в якійсь мірі не допомагає, оскільки весь накопичений досвід реалізовується експертами в країні імміграції.

Географічне розташування жителів села та міст приділяє різну увагу процесу трудової міграції. Ця тенденція до зростання проявляється у сильній

готовності жителів сіл та невеликих міст виходити на роботу – їхня частка становить майже 75%.

Якщо розглядати регіональний розподіл, то можна помітити, що наміри трудових мігрантів не збалансовані. (табл. 3.2). Найбільшу частку цього розподілу мають мешканці Західної України – 31%, але нижчі за працівників центральної України, частка яких становить 39%. Серед потенційних мігрантів на Заході в 1,5 рази більше мешканців, ніж тих, хто не зацікавлений у роботі за кордоном, і в 1,5 рази менше на Сході та Півдні.

Таблиця 3.2.

Розподіл українців, які збираються найближчого року поїхати за кордон на тимчасові заробітки, за регіоном проживання, %, 2017 р. [46]

Намір щодо виїзду	Захід	Центр	Південь	Схід	Разом
Так	30,6	38,9	7,4	23,1	100,0
Ні	19,4	36,0	11,3	33,3	100,0

Незважаючи на той факт, що з західної частини України вже мігрував значний відсоток населення, їхні жителі все ще залишаються найбільш активними щодо виїзду закордон з метою працевлаштування.

Майбутні трудові мігранти по-різному відреагували на ситуацію в країні і в найближчі роки бачать її покращення або погіршення. Так, на запитання «Як ви вважаєте, чи стане наше життя більш-менш кращим у наступному році, чи ні?» Респонденти з явним наміром виїхати за кордон зазначили, що, на їхню думку, в найближчі роки не повинно бути покращення – 53,5%. (рисунок 3.2). Тоді 48,5 відсотка не залишили б Україну в наступному році. Аналізуючи ці показники, можна зробити висновок, що люди втратили надію реалізувати свій потенціал вдома і шукають можливості знайти себе за кордоном. Тому більша частка майбутніх

імігрантів – це ті, хто чітко усвідомлює сучасний стан суспільства.

Рис. 3.2. Розподіл потенційних мігрантів за баченням перспектив розвитку країни, %, 2017 р. [46]

Цікавим показником – 16% були відповіді людей із сформованим імміграційним настроєм, що вони вірять, що в Україні буде краще. У цьому випадку виникає парадокс: якщо ситуація покращується, то міняти місце проживання та адаптуватися до нового соціокультурного середовища немає сенсу. З одного боку, імігранти можуть думати, що ситуація покращиться, але з іншого боку, умови життя вимагають негайного фінансового вирішення.

Задоволеність громадян своїм соціальним статусом є одним з основних показників і факторів, що впливають на міграційні емоції та поведінку людей. Визначаючи своє місце в суспільстві як незадовільне, індивід починає шукати причини і розуміти, чому йому не комфортно в країні. Коли людина не може визначити для себе перспективу вдосконалення та реалізації свого потенціалу в країні проживання, вона починає шукати роботу та щастя за кордоном.

Підкріпленням цього твердження є відповіді респондентів, які збираються у найближчий рік поїхати за кордон на тимчасові заробітки. На запитання «Наскільки ви в цілому задоволені своїм становищем у суспільстві на сьогоднішній день?» 59,7% з респондентів дали відповідь, що скоріше не задоволені, проти 21% задоволених (рис. 3.3).

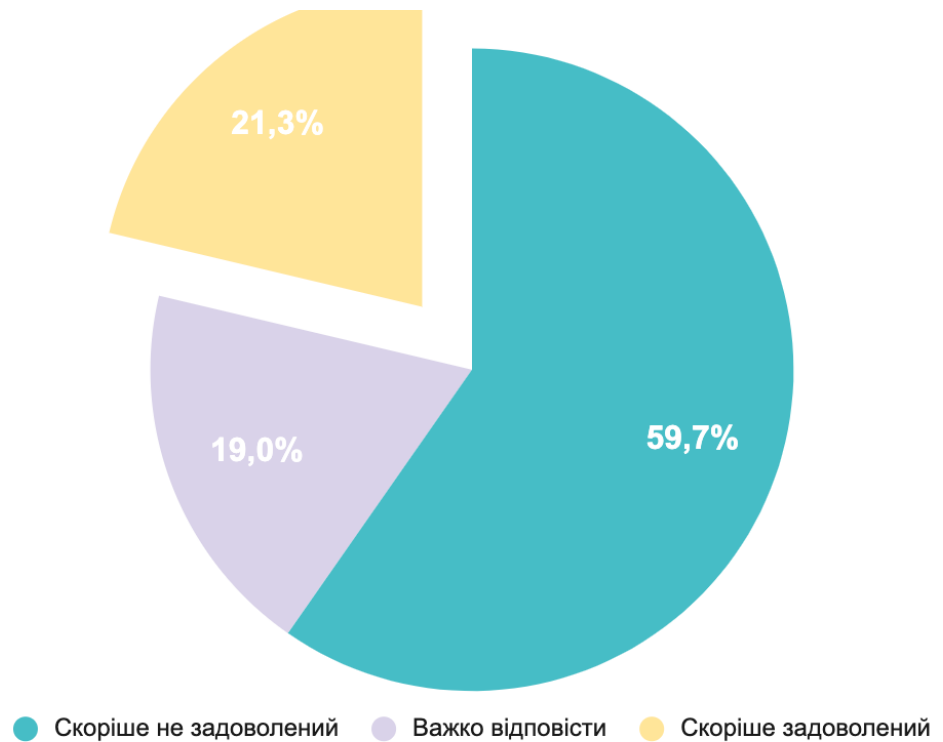

Рис.3.3. Розподіл потенційних мігрантів за задоволенням свого становища в Україні [46]

Одним із поширених показників іммігрантського настрою є морально-психологічні особливості іммігрантів, тобто їхня лояльність до нижчого рівня життя в країні. На запитання "Як довго ви готові терпіти погіршення рівня життя в цій країні?" Невтішна позиція більшості, тобто небажання терпіти, безпосередньо пов'язана з розчаруванням успіхом реформи. Таку позицію має кожен третій респондентів, які планують мігрувати – 32,9% (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Розподіл українців, які збираються найближчого року поїхати за кордон на тимчасові заробітки, за мірою терпіння погіршення рівня життя, %, 2017 р.

[46]

Намір щодо виїзду	Так, готовий терпіти скільки треба	Деякий час готовий терпіти, але не надто довго	Не готовий терпіти, адже не вірю в успішність реформ	Не готовий, бо мій рівень життя вже зараз нестерпний	Важко відповісти	Разом
Так	5,1	31,9	32,9	21,3	8,8	100,0
Ні	6,5	33,3	28,5	20,8	11,0	100,0

Більшість респондентів більше не вірять, що реформи будуть успішними, і тому бачать вихід із трудової міграції за кордон. Майже третина тих, хто планує поїхати на роботу за кордон, заявили, що готові потерпіти і почекати деякий час, але не надто довго. Серед таких респондентів можна помітити соціальну напруженість та дратівливість. Вони занадто довго чекали позитивних змін, тому і обрали відповідь на це питання. Наступна група представляє надзвичайно емоційних людей, які живуть за межею бідності, причому п'ята частина іммігрантів становить 21,3%. Лише 5,1% тих, хто планував виїхати за кордон, були готові пережити падіння рівня життя. Але незважаючи на цю силу волі, вони їдуть за кордон наступного року заробляти. Підсумовуючи, зрозуміло, що потенційні іммігранти менш охоче страждають, ніж ті, хто не хоче іммігрувати.

Респонденти підтримали етичну та психологічну оцінку свого становища на основі матеріального статусу їхньої сім'ї. Бідні (46%) і середній клас (49%) за рівнем сімейного благополуччя становлять переважну більшість тих, хто виїжджає за кордон, щоб заробити на життя. (табл. 3.4). Мало хто з тих, хто визначив свій статус заможного, хотіли емігрувати, але майже в сім разів більше, ніж тих, хто цього не зробив. Тобто навіть люди з відносно високим рівнем життя не повністю задоволені своїм становищем в Україні. Деякі сім'ї, які перебувають на межі бідності, не хочуть їхати

працювати за кордон, швидше за все, через брак матеріальних ресурсів для виїзду за кордон.

Таблиця 3.4.

Розподіл українців, які збираються найближчого року поїхати за кордон на тимчасові заробітки, за самооцінкою рівня життя, % [46]

Намір виїзду за кордон	Злиденний	Бідний	Середній	Заможний	Багатий	Разом
Так	1,9	46,3	48,6	2,8	0,5	100,0
Ні	5,1	43,7	50,8	0,5	0,0	100,0

Питання «Що, на вашу думку, краще — терпіти матеріальні труднощі заради збереження в країні миру та спокою, чи у випадках значного погіршення умов життя виходити на вулицю з протестом?» також допомагає висвітлити міграційні настрої громадян.

Результати показують, що серед потенційних мігрантів, більша частка особистостей з активною соціальною позицією. На їхню думку потрібно постійного протестувати проти погіршення умов життя, і ця група респондентів становила 41, 1% (табл. 3.5).

Таблиця 3.5.

Розподіл українців, які збираються найближчого року поїхати за кордон на тимчасові заробітки, за рівнем стриманості поведінки, %, 2017 р. [46]

Намір щодо виїзду	Потрібно за будь-яку ціну зберігати порядок, мир та спокій	Важко відповісти	Потрібно активно протестувати проти постійного погіршення умов життя	Разом
Так	33,2	25,7	41,1	100,0
Ні	36,7	25,9	37,4	100,0

Таким чином, потенційні мігранти характеризуються переважанням негативних емоцій і настроїв, психологічної напруженості, загрозливого терпіння щодо свого соціального становища в суспільстві. Ці психосоціальні риси формуються під впливом соціального середовища і не повинні

порівнюватися з рисами особистості індивіда. Про це свідчить зростання кількості потенційних іммігрантів, як тих, хто має намір працювати (з 5,4% у 2012 році до 14,6% у 2018 році), так і тих, хто має намір іммігрувати (з 14,4% у 2012 році до 23,5% у 2018 року).

Розглядаючи соціологічні профілі українських іммігрантів, які мають намір вийти на роботу в наступному році, можна виділити наступні характеристики: Особи до 40 років, із середньою спеціальною чи вищою освітою, переважно в західних або центральних селах чи малих містах, які не вірять в успіх українських реформ і не впевнені в успіху українських реформ. Країни з незадовільним статусом у суспільстві мають низький або помірний рівень матеріального забезпечення.

3.2. Тенденції міжнародної трудової міграції

Україна є однією з найпотужніших країн-донорів трудових мігрантів серед європейських країн. Низькі заробітні плати і недостатня кількість робочих місць в Україні спричиняють масштабний виїзд громадян України закордон з метою реалізації потенціалу та пошуку робочих місць закордоном. Власне трудова форма міграції є однією з найпопулярніших в світі та дуже поширеною в нашій країні. Трудова міграція обумовлена різними чинниками та відрізняється за масштабами і складом, але водночас має і спільні риси. Головною мотивацією громадян є шанси покращити своє матеріальне становище або отримати кращі умови для розвитку своїх трудових можливостей, міграції спрямовані насамперед до держав з рівнем життя вище, аніж на Батьківщині, мізерна частка трудових мігрантів, яким вдалося знайти достойне місце роботи, повертаються на Україну.

Оцінити реальні обсяги трудової міграції досить важко через фрагментарність та неоднорідність даних про міграційні потоки. Число мігрантів з України, що в один і той самий час працюють за кордоном знаходиться на рівні починаючи від 1,5 до 5,0 млн. (табл.3.6)

Таблиця 3.6.

Оцінки частки українських трудових мігрантів

Частка мігрантів з України (трудовах)	Інституція	Примітки	Посилання
1,3 мільйона	Державна служба статистики	Ті, хто виїжджав за кордон з метою працевлаштування хоча б раз за останні 2,5 року	http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/12/bl_ztm_2017.zip
5-8% від усього числа робочої сили	Національний банк України	Близько 865 тис – 1,384 млн.	https://tinyurl.com/y3zlkjma
4 мільйони	Центр економічної стратегії (ЦЕС)	З них 2,6-2,7 млн. одночасно перебувають за кордоном	https://ces.org.ua/migration/
2-3 мільйони	Міжнародний валютний фонд		https://tinyurl.com/y4sy65lg
Загальна оцінка кількості мігрантів з України			
6,5 мільйона	Державна прикордонна служба України (ДПСУ)	«Чистий виїзд» громадян України за кордон з 2002 по 2018 рік (кількість виїздів громадян України мінус кількість в'їздів)	Дані ДПСУ про перетин кордону
5 мільйонів (4,964)	ООН	Базується на офіційних даних країн-членів щодо частки українців або тих, хто народився в державі, враховує віковий період до 1991 року	https://tinyurl.com/y65cdyxс

Незважаючи на високу щільність імміграції в Україні, достовірних даних про процес трудової міграції недостатньо для аналізу. Через відсутність достовірної офіційної статистики імміграції кількість іммігрантів з України можна оцінити шляхом аналізу даних імміграційного контролю, статистичних оцінок на основі опитувань домогосподарств, опитувань іммігрантів і роботодавців у найбільших приймаючих країнах. Адміністративні дані про імміграцію в Україну та пов'язані з нею візи. Дозвіл на проживання/роботу з країни приймання та грошові перекази з-за кордону.

Найдостовірнішою інформацією щодо тривалого потоку мігрантів в Україну та з неї є дані Державної прикордонної служби України про факти перетину українського кордону. Вони показують, що після останнього перепису населення 2001 року 6,3 мільйона українців залишили без подальшого в'їзду: близько 3 мільйонів через європейські кордони і близько 3,2 мільйона через Росію. Станом на серпень 2017 року, Міністерство соціальної політики взяло на облік майже 1,6 млн внутрішньо переміщених осіб.

Хоча в 2014-15 роках більшість українців виїхали з країни, щоб шукати роботу за кордоном. Була хвиля навчальних поїздок та вимушених переселенців з Криму та Донбасу в інші куточки України та за кордон. Згідно з опитуванням сімей у 2015 році, проведеним Міжнародною організацією з міграції, переважна більшість українських іммігрантів виїхала за кордон для працевлаштування — 88 відсотків, у порівнянні з лише 5 відсотками – для навчання, 4 відсотки для возз'єднання сім'ї або з інших причин.

У 2018 році дослідження міграційних настроїв, проведене Міжнародним інститутом соціології в Києві, показало, що 7% українців мають намір виїхати з країни на постійне місце проживання протягом наступних 6 місяців, але лише половина (62%) почали вживати заходів щодо переселення. Ці показники Для тих, хто ніколи раніше не виїжджав за кордон, і тих, хто вже має досвід трудової імміграції і хоче його повторити.

Згідно з Опитуванням трудової міграції 2017 року, основними країнами-одержувачами української робочої сили є Польща з 38,8%, Російська Федерація – 26,3%, Італія – близько 11% та Чехія – 9,4%. Іншими країнами, привабливими для українських іммігрантів, є США – 1,8%, Білорусь – 1,7%, Португалія – 1,6%, Угорщина – 1,3%, Ізраїль – 1,1%, Фінляндія – 1,0%, дивно, у Німеччині найнижчий відсоток – 0,8%.

Криза 2014 року мала явний результат – скорочення кількості працюючих мігрантів у Російській Федерації в той час, коли трудова міграція до ЄС стрімко зростала. Опитування трудової міграції 2017 року показує, що

частка польських трудових мігрантів стрімко зросла на тлі збільшення кількості мігрантів до Росії.

Дані опитування 2008, 2012 та 2017 років показують, що віковий розподіл трудових мігрантів за останні роки істотно не змінився, і все ще є досить рівномірно за віковим показником. Зі зростанням віку зменшується питома вага трудових мігрантів серед мешканців країни.

Через соціальні мережі проявляються соціальні фактори, що пояснюють домінування молоді серед іммігрантів. Аналізуючи основні чинники трудової міграції молодого покоління до європейських країн, ми можемо спостерігати субкультуру міграції молоді, в якій потенційні мігранти переважно формуються віком та спільними проблемами та інтересами, оскільки вони мають унікальний приклад, який можна наслідувати. .

Якщо розглядати гендерний розподіл, то переважна більшість трудових мігрантів становлять чоловіки, а частка чоловіків у загальному зареєстрованому потоці виходу на пенсію майже така ж, як і відповідний показник, який становив 70,4% у 2017 році.

Аналізуючи розподіл за статтю, можна стверджувати, що інтенсивна участь жінок у трудовій міграції спостерігається у старших вікових групах, близько 40 років.

Сільський сектор та його ринок праці не так добре позиціоновані в порівнянні з мешканцями великих міст, оскільки для сільського населення можливості працевлаштування у рідних містах є більш обмеженими, що є додатковим стимулом для виїзду за кордон та інші населені пункти. нація. Зі збільшенням віку громадян зайнятість за кордоном поступово зменшується, при цьому у фермерів спостерігається два піки міграційного віку – 15-24 роки та 40-49 років, а потім показник аналізу знижується.

Тому участь населення в іноземній трудовій міграції неоднакова, що можна пояснити соціально-економічними, демографічними та особистісними факторами. Переважна більшість трудових мігрантів становлять чоловіки, тоді як жінки переважно переїжджають всередині країни до великих міст і

мігрують за кордон у старості. У структурі міграції робочої сили сільське та міське населення займають майже однакове місце, але рівень міграційних потоків фермерів значно вищий, ніж міських жителів, що безпосередньо пов'язано з ринком праці. Міграційний процес формується під впливом внутрішніх факторів країни, а також зовнішніх факторів – становища країни, де міграція можлива, міжнародної ситуації тощо. Внутрішньодержавні фактори стимулюють міграцію, яка є процесом просторової мобілізації населення, але напрям міграції значною мірою визначається зовнішніми факторами: попит на робочу силу, рівень зарплат, жорсткість міграційного законодавства, близькість мови, культури, релігії країни можливого працевлаштування в країні міграції. Очевидним є те, що велика частка потенційних трудових мігрантів не враховують можливих проблем, з якими вони зіткнуться, прибувши до країни-реципієнта.

Дослідження переваг трудових мігрантів показало, що за останнє десятиліття найбільш привабливими країнами для мігрантів були Польща, Італія, Чехія, Угорщина та Португалія. Найбільші зміни відображаються в показниках імміграції для Російської Федерації та Польщі, частково через швидке погіршення українсько-російських відносин через окупацію Криму та ескалацію військового конфлікту на сході.

Виявлено суттєві відмінності в гендерному розподілі українських іммігрантів у різних країнах. Так, згідно з опитуванням трудової міграції 2017 року, найбільше працюють жінки – 42,6% у Польщі, 27,0% в Італії та 15,1% у Російській Федерації. Приблизно однакова частка чоловіків, зайнятих у Польщі та Росії - 37,3% та 31,0% відповідно, 10,7% емігрували до Чехії (табл. 3.7).

Таблиця 3.7.

Динаміка розподілу трудових мігрантів за статтю та країнами перебування,

% [46]

Країни	Жінки	Чоловіки
Польща	42,6	37,3
Російська Федерація	15,1	31,0

Італія	27,0	4,7
Чеська Республіка	6,2	10,7
Португалія	0,4	2,0
Угорщина	0,9	1,5
Інші країни	7,8	12,8

Вікові розбіжності трудових мігрантів є досить характерними за країнами призначення. Найчастіше молодь виїжджає до Угорщини – 33,9%, Польщі (17,8%) та Чехії (16,1%). Натомість в Італії та Португалії частіше працюють особи старшого віку: в Італії 78,2% українських мігрантів перетнули 40-річну межу, в Португалії – 41,4%. Старші 40 років і 51,8% працюючих в Росії (табл.3.8).

Таблиця 3.8.

Віковий розподіл трудових мігрантів залежно від країни перебування, % [46]

Країни	15-24 роки	25-29 років	30-34 роки	35-39 років	40-49 років	50-59 років	60-70 років
Польща	17,8	18,1	10,5	14,4	24,6	13,8	0,8
Російська Федерація	6,9	13,6	19,8	7,9	29,6	22,2	-
Італія	2,5	8,5	5,1	5,7	30,4	39,1	8,7
Чеська Республіка	16,1	5,9	23,6	9,7	26,0	10,0	8,7
Португалія	-	29,1	5,9	23,6	20,7	20,7	-
Угорщина	33,9	9,4	19,3	27,5	4,1	5,8	-
Інші країни	21,9	11,8	17,1	27,4	16,5	5,3	-

Як уже було зазначено, традиційно активну міграційну позицію займають жителі західних областей, таких як Закарпатська, Волинська, Львівська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька, Івано-Франківська, Тернопільська.

Дослідження майбутньої міграції помітили регіональні відмінності. Особливо вражаючим і очевидним фактом є привабливість жителів Сходу України для іммігрантів: серед охочих громадян найбільша частка східних – 47,6% та центральної – 30,8%. Жителі південного регіону становили лише 9,6%, а західного – 12,0%. Те, що більше половини потенційних мігрантів – мешканці сходу, можна пояснити ситуацією війни між Росією та Україною та

тим, що вони живуть поблизу Донбасу. При цьому найбільший інтерес до російських трудових мігрантів проявляють жителі східного регіону – на них припадає 8,1% потенційних трудових мігрантів, а на область припадає 68,7% усіх потенційних трудових мігрантів, які орієнтуються на Росію.

Рівень освіти українських трудових мігрантів є не надто високим. Представники з повною вищою освітою становлять меншу частку респондентів, найбільше осіб із професійно-технічною освітою – 33,9%, у той час, як у складі зайнятого населення України таку освіту мали 26,2%. Серед українських трудових мігрантів частка осіб початковою освітою становить 2,5% (табл.3.9).

Таблиця. 3.9.

Розподіл трудових мігрантів, за рівнем освіти, % [46]

Рівень освіти	2015-2017
Повна вища	16,4
Базова або неповна вища	17,1
Професійно-технічна	33,9
Повна загальна середня	30,1
Базова загальна середня або початкова загальна	2,5

На щастя, масової міграції освіченої молоді заради заробітку немає, що зменшує шанси на відтік мізків з України. Найбільшу частку зайнятої імміграції становлять громадяни з професійно-технічною та загальною середньою освітою. Проте здебільшого іммігрантські настрої були характерні для тих, хто має перший ступінь: 31,7% виявили бажання виїхати за кордон, а 2,7% виявили бажання поїхати в іншу частину України. Найменш рухливі закономірно властиві людям з незакінченою початковою та середньою освітою.

Аналіз даних досліджень трудових мігрантів та моніторинг імміграційного ставлення громадян України показують, що незважаючи на бажання емігрувати, люди з вищою освітою рідше реалізують імміграцію, ніж ті, хто має лише загальну середню чи професійно-технічну освіту.

Основними видами економічної діяльності українських іммігрантів є: будівництво 38,6% від загальної кількості опитаних, домашня діяльність 16,4%, лісове господарство, сільське господарство та рибальство – 13,8%. Іншою галуззю, де зайняті громадяни, є промисловість з часткою 11,2%. На частку оптової та роздрібної торгівлі та технічного обслуговування автотранспорту припадає 9,0% від загального обсягу.

Враховуючи кризу 2014 року, ми можемо спостерігати значну зміну тенденції виїзду українського населення. Згідно з різними опитуваннями, проведеними різними організаціями, основні зміни такі:

- збільшення кількості трудових мігрантів;
- посилення імміграції молодих поколінь шляхом розширення освітньої імміграції;
- відновити довгострокову трудову міграцію, яка протікає в постійній формі і змушує цілі сім'ї переїжджати в країни-реципієнти;
- зміна ставлення мігрантів до країни перебування: від Росії до ЄС, особливо Польщі, і відповідне виключення Польщі з Російської Федерації за кількістю українських трудових мігрантів;
- збільшення частки високоосвічених і висококваліфікованих осіб серед іммігрантів з України;
- збільшення частки нерегульованої імміграції в приймаючій країні, особливість імміграції вперше.

Досліджуючи ситуацію масової міграції та враховуючи, що у 2015-2017 рр. майже 41% українських трудових мігрантів були молодше 35 років і лише 20% були старше 50 років, можна визначити наступні наслідки:

- 1) Поступово зростає дефіцит робочої сили на ринку праці країни перебування, що стане великою проблемою;
- 2) Старіння населення і висновок як збільшення навантаження на населення працездатного віку;
- 3) Стимулювати скорочення населення, тенденція якого була найвищою в країнах Європи за останні 25 років.

На жаль, у сучасному світі зміни в особистому житті, такі як імміграція, все частіше сприймаються як радикальні зміни, тоді як тенденції та імітація старшого покоління змінюють те, як більшість молодих людей виїжджає за кордон для працевлаштування та згодом бажання отримати постійне місце проживання. Проживання, посилаючись на відповіді 29-35% осіб віком від 18 років, опитаних у 2017 році. Проте лише 62% із 7% українців, які хочуть виїхати на тривалий термін (більше 3 місяців), протягом наступних 6 місяців вжили необхідних заходів – 4,5% населення старше 18 років, що становить близько 1,5 мільйона людей у віці від 18 до 64 років. Безсумнівно, що це важлива популяція.

Україна має вигідне географічне положення, м'який клімат, багаті природні ресурси, відкрита для українського населення. Шлях робітників до розвинутих країн Європи, шлях приймаючих країн пов'язаний зі стрімким розвитком країни, а іммігранти – це не тільки вихідці з країн третього світу, але й становлять значну частку населення Європи. Щоб перетворитися з країни-донора на країну-реципієнта, необхідно стати політично стабільною розвиненою країною, забезпечити іммігрантам конкурентоспроможну роботу з високою заробітною платою, хорошими умовами та постійним покращенням якості та умов життя суспільства.

ВИСНОВКИ

Поняття міграції розглядається соціологією міграції як соціальний процес, що включає просторове переміщення, міграцію потенційних мігрантів і готовність адаптуватися до нового середовища. Формування поняття «потенційна міграція» обумовлено відокремленням готовності індивідів до міграційного процесу, є результатом реалізації та планування індивідуального вибору.

Міжнародну трудову міграцію не можна розглядати лише як стратегію адаптації та адаптації до нових, невизначених умов, оскільки невід'ємною частиною міжнародної трудової міграції є можливість індивідуума реалізувати себе та проявити свій професійний потенціал. Тому ці умови необхідні для вивчення ризиків, які виникають під час процесу міжнародної трудової міграції.

Міжнародна трудова міграція є продуктом вибору індивідом життєвих стратегій у межах власної професійної компетенції, що виключає адаптацію до умов життя або досягає успіху через територіальну міграцію, що виходить за межі соціокультурних та політичних кордонів. Підводячи підсумок, міграція – це не лише бажання шукати кращих умов праці та життя через переїзд, але й особлива життєва стратегія, яка може виправдати значні соціальні ризики.

Існуючі соціальні ризики – це неправильне оцінювання іммігрантами власних імміграційних рішень, а можливі соціальні ризики цілком прийнятні. Розраховуючи баланс плюсів і мінусів іммігрантів-іммігрантів, позитивних і негативних наслідків іммігрантів-іммігрантів, соціальні ризики, які несе індивідуальний вибір працівників-мігрантів, порівнюються з соціальними ризиками.

Соціальний ризик потенційної мобільності робочої сили виникає поза конфліктом між капіталом і працею, що є характерною відмінністю індустріальних суспільств. Соціальний ризик виникає через конфлікт між професіоналізмом і некомпетентністю працівників і на нього впливає

особистий вибір потенційних іммігрантів і втрата певних якостей (таких як компетентність або ініціатива, насамперед впевненість, самостійне прийняття рішень, здатність шукати і використовувати зворотній зв'язок) Мова і суспільство. Міжнародні трудові мігранти повинні розуміти, що через особистий вибір вони становлять небезпеку не лише для свого оточення, а й для всього соціально-економічного потенціалу своїх країн. Через неточні оцінки міграційної готовності та невпевненість щодо перебування в іншому соціокультурному середовищі, вибір процесу міграції робочої сили як стратегії може бути недостатньо обґрунтованим та вмотивованим.

Нові соціальні ризики, безпосередньо пов'язані з міжнародною міграцією українського населення, різноманітні і вивчаються з економічного, культурного, правового, політичного та економічного аспектів.

Порівняно з більшістю європейських країн, рівень життя та якість життя в Україні значно відстають від українського населення, що змушує переселятися деяких бажаючих, які вважають переселення основним способом покращення свого становища.

Особливість міграційної поведінки людини є продуктом сприйняття нею умов макросоціального середовища, в якому вона живе: світу, країни, регіону, раси, релігії тощо, а також мікросередовища, у тому числі друзів, праця, сім'я. Не менш важливими є наслідки вибору життєвих стратегій іммігрантів, рис особистості та планів на майбутнє.

Соціологічні характеристики потенційних трудових мігрантів з України такі: Особи до 40 років, із середньою спеціальною чи вищою освітою, переважно жителі західних або центральних сіл чи невеликих міст, не вірять в українські реформи, не впевнені в їх ролі. в суспільстві. Незадовільний статус, низький або середній рівень матеріального забезпечення.

У процесі вивчення імміграції виявлено, що відповідно до рівня життя країни та її можливого розвитку можна виділити три види нормативно-правових актів щодо зростання імміграційної ситуації в моїй країні:

1. Зсув у бік незворотних форм короткострокової міжнародної трудової міграції посилюватиметься за умови, що ключові показники економічного розвитку країни залишаться такими ж стабільними, як і в 2016-2017 рр., тобто не буде чітких змін на краще, у такому разі ми побачимо зростання масштабної закордонної міграції. Ми можемо спостерігати зміну географічних пріоритетів імміграційного ставлення, коли громадяни, які працюють у Польщі, намагаються знайти роботу в більш розвинених і стабільних країнах ЄС, таких як Німеччина, яка зараз має найнижчий рівень імміграції. Зокрема, ми можемо очікувати масового зростання імміграції по всій країні, а не лише в містах, що знаходяться поблизу кордону.

2. Зрозуміло, що в міру погіршення політичної та економічної ситуації в Україні імміграція буде інтенсивніше, а кваліфіковані фахівці шукатимуть щастя за кордоном. У цьому випадку можна навіть збільшити частку людей, які працюють в Російській Федерації, оскільки цей напрям міграції для багатьох людей є територіальним і економічним.

3. У разі стабільного розвитку та відсутності кризи інтенсивність довготривалого плаваючого населення буде знижена, і якщо буде прийнята спеціальна політика, очікується, що невелика частка довгострокового плаваючого населення повернеться. Посилаючись на досвід інших країн, можна припустити, що інтенсивність міграції з країн третього світу в Україну буде зростати. Через деякий час Україна зможе сформувати та здійснити «міграційний перехід» від донора до реципієнта, як це зробили більшість європейських країн, Італія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. Стратегия жизни. М.: Мысль, 1991. 299 с.
2. Арутюнян Ю.В., Дробижева Л. М., Сусоколов А. А. Этносоциология. М.: Аспект-Пресс, 1999. 271с.
3. Бачинський Ю. Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки. К.: Інтел, 1995. 340 с.
4. Бурдые П. Формы капитала / пер. М.С. Добряковой. *Экономическая социология: электронный журнал*. Т. 3. № 5. 2002. С. 60-74. URL: http://ecsoc.hse.ru/data/670/586/1234/ecsoc_t3_n5.pdf
5. Бурдые П. Социальное пространство и генезис "классов". М.: Socio-Logos, 1994. С. 53-98.
6. Валлерстайн И. Три отдельных случая гегемонии в истории капиталистической мир – экономики. *Ойкумена. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций*. Вып. 1. Харьков: Константа, 2003. 218 с.
7. Вебер М. Основные понятия стратификации. Человек и общество. Хрестоматия / под ред. С.М.Макеева. К.:Институт социологии НАН Украины, 1999. С. 85-106.
8. Ганжа А. О., Зотов А. А. Гуманистическая социология Флориана Знанецкого. *Социологические исследования*. 2002. № 3. С. 112-120.
9. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. М.: Канон, 1996. 432 с.
10. Економічна активність населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2018 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Євтух В. Етнічність у транснаціональному соціальному просторі: дизайн дослідницького проекту. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2013. № 1. С. 3- 26.
12. Закон України "Про міграцію". URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish>

13. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/12/bl_ztm_2017.zip
14. Ионцев В.А. Международная миграция. М.: М-во по делам федерации, нац. и миграц. политики Рос. Федерации, 2001. Вып. 3. Прил. к журн. "Миграция в России". 112 с.
15. Ионцев В.А. Классификация основных научных подходов в изучении миграции населения. Миграция населения. Вып. 1: Теория и практика исследования. М., 2001. 176 с.
16. Кірнос І. Систематизація нових соціальних ризиків у контексті переходу до постіндустріального суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика*. 2011. № 706. С. 88 – 93.
17. Кухта М., Мартинюк І. Проблема концептуалізації поняття «життєві стратегії» в соціологічному дискурсі. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 56. С. 7 – 20.
18. Кухта М. «Життєві стратегії»: поняття та особливості формування. *Соціальні виміри суспільства*. 2011. № 3. С. 76 – 88.
19. Луман Н. Риск и опасность. *Отечественные записки*. 2013, №2 (53). URL: <http://magazines.russ.ru/oz/2013/2/3l-pr.html>
20. Майданік І. П. Підприємницький потенціал дітей трудових мігрантів в Україні. Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. К.: НІСД, 2011. С. 131 – 142.
21. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями. К.: НАДУ, 2004. 235с.
22. Малиновська О. Міжнародна міграція в контексті модернізації суспільства. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1. С. 77 – 86.
23. Малиновская Е.А. Трудовая миграция из Украины на пути самоосознания и самоорганизации. *Миграция XXI век*. 2012. №3. С.47-51

24. Мешавкина Н. Социальный риск в современном российском обществе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата социологических наук. Специальность 22.00.04. Социальная структура, социальные институты и процессы. Уфа, 2006. 144 с.
25. МОМ Представництво в Україні. Міжнародна термінологія у сфері міграції: україно - англійський тлумачний словник. Київ, 2015.
26. Новосад К. Я. Нові соціальні ризики міжнародних трудових мігрантів в умовах переходу до постіндустріального суспільства. *Український соціум*. 2017. Вип. 4(63). С. 123-132.
27. Новосад К. Я. Трансформація становища угорців у контексті міжурядових домовленостей. Закарпаття в системі соціальних трансформацій України. Звіт про науково-дослідну роботу. УкрІНТЕІ. 2014. С. 60-66.
28. Ніколаєвський В., Прохоренко Н. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник міжнародного слов'янського університету*. 2009. Т. 12. № 1. С. 34 – 39.
29. Новосад К. Я. Соціологічна концептуалізація ризику в контексті соціокультурних підходів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Соціологія. 2014. Т. 234, Вип. 222. С. 129-131
30. Парк Р. Экология человека. Теория общества. / Под ред. А.Ф. Филиппова. М.: Кучково поле, 1999. С. 384-401
31. Парсонс Т. О структуре социального действия. М.: Академический проект, 2000. 880с.
32. Петрова І.Л. Ринок праці: процес сегментації. К.: УДПУ, 1996. С. 108.
33. Повна таблиця – ЦЕС, Скільки українців поїхало за кордон і що з цим робити, с. 6. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf>
34. Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 4. С. 156 – 167.

35. Прибиткова І. М. Вплив світової фінансово-економічної кризи на зарубіжну трудову міграцію з України. *Регіональна економіка*. 2010. № 1. С. 148 – 155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2010_1_
36. Про мінімальні норми соціального забезпечення: конвенція МОП від 28.06.1952 р., № 102. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1024-19>
37. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика / Отв. ред. Т. И. Заславская; АН СССР, Ин-т социол. исслед. М.: Наука, 1987. 199 с.
38. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения (вопросы теории) (монография). // ИСПИ РАН, 2003. 238 с. URL: <http://rybakovsky.ru/migracia2.html>
39. Світлов О. До питання розуміння поняття «міграція» в сучасних соціологічних теоріях. Соціологія і соціальні трансформації: Матеріали IV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка 8-9 грудня, 2011 р. / Під ред. д.соц. н., проф. В.І. Судакова. К.: Логос, 2012. С. 18-20.
40. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: Пер. с англ. М.: Политиздат, 1992. 543 с.
41. Соціологія: словник термінів і понять. К.: Кондор, 2006. 372 с.
42. Социологическая теория: История, современность, перспективы: Альм. журн. «Соц. обозрение» / ред. Филиппов А. Ф. и др. СПб.: Владимир Даль, 2008. 831 с.
43. Судаков В. Ресурсні детермінанти процесу трансформації праці та зайнятості. Ринок праці та зайнятість населення. 2015. № 1. С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_11
44. Туленков М., Туленкова І. М. Стратегії професійної ресоціалізації безробітних. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 1. С. 43 – 46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_13
45. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. 396 с.

46. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 4 (17) / Головні редактори д. екон. н. В.М.Ворона, д. соціол.н. М.О.Шульга. Київ: Інститут соціології НАН України, 2017. 550 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-2017monitoring.pdf>
47. Хом'як А.А. Інтеграція мігрантів у європейські суспільства: інтеграційна політика та громадська думка. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3 (43) 2019. С.139-146.
48. Штомпка П. Социология социальных изменений / пер. с англ. под ред. В.А.Ядова. М.: Аспект Пресс, 1996. 223 с.
49. Шюц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии / ред. Г. С. Батыгин. М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2003. 336 с.
50. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии. М.: Наука, 1969. 334 с.
51. Юдина Т.Н. О социологическом анализе миграционных процессов. *Социол. исслед.* 2002. № 10. С.102-109.
52. Юськів Б. М. Десять міфів про сучасну міжнародну трудову міграцію в Україні. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2012. № 20. С. 66 – 73.
53. Яницкий О. Социология риска: ключевые идеи. Мир России. 2003. № 1. С. 3 – 35.
54. Taylor-Gooby P., Sebulla A. The Risk Society Hypothesis: an empirical test using longitudinal survey data. *Journal of Risk Research*. 22 August 2010. P. 1 – 21. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13669877.2010.488744>
55. Todaro Michael P. International Migration in Developing Countries / Michael Todaro. Geneva: International Labor Office, 1976. 94 p.
56. Massey D. Economic development and international migration in comparative perspective / D. Massey // *Population and development review*. 1988. vol. 14. №3. 397 p.
57. Woods D. Welfare State Reform. Institute of Political Science, University of Tobingen. 2007. 30 p. URL: <http://www.policynetwork>.

net/uploadedFiles/Research_Programmes/Review%20%20Welfare%20State%20Reform%20(Woods).pdf

58. Ravenstein E. The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London. Vol. 48, No. 2 (Jun., 1885). P. 167–235.

59. United Nations Development Program, «Human Development report 1994» // United Nations Development Programme (UNDP), New York. 1994. 226 p. URL:http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nos_tats.pdf

60. Social Expenditure Database. OECD (2018), Labour force participation rate (indicator). URL: <https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm>